

Пад зоркай Караткевіча

4

Чытанне для дзяцей

6-7

«Настаўніцкі конкурс» — у разгары

11

З Наталляй Шаранговіч пра сучаснасць

12

Геаметрыя творчасці Міхаіла Баразны

16

КРОПКИ НАД...

Фестывальны праменад з беларускімі драматургамі

Сцэна са спектакля «Кропки на часовай восі».

Кожны фестываль — гэта конкурс і паказ сучаснага тэатральнага працэсу. Існаванне журы і прысуджэнне ўзнагарод абвастраюць страсці. Заўсёды ёсць пераможцы, пакрыўджаныя, расчараваныя.

Тэатральныя людзі, якія ўдзельнічаюць у тэатральным фестывалі, дзеляцца на драматургаў, рэжысёраў, крытыкаў, прадзюсараў. У іх ва ўсіх ёсць свае перавагі, сваё разуменне тэатральнага працэсу, ёсць і тыя, за каго хварэюць. Яны асаблівыя гледачы, скажам так, зацікаўленыя. І ёсць звычайныя гледачы, якія ходзяць у тэатр не надта часта, але жадаюць атрымаць ад спектакля задавальненне, эмоцыі, новыя думкі. Сілы заўсёды няроўныя. Часта чаканні адных і іншых гледачоў разыходзяцца. Гэта аб'ектыўны факт. Як крытык, што ўважліва сочыць за тэатральным працэсам у нас у краіне і за яе межамі, абапіраюся на сваё меркаванне і свой густ, якія паспрабую перадаць у артыкуле аб Рэспубліканскім фестывалі нацыянальнай драматургіі, што прайшоў на сцэне Магілёўскага абласнога тэатра імя В. Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйску.

Працяг на стар. 13 ►

ПУНКТ АДЛІКУ — БЯСКОНЦАСЦЬ

Калі заходзіш у будынак гімназіі-каледжа мастацтваў імя І. В. Ахрэмчыка, адразу адчуваецца, што дух творчасці не пакідае гэтыя сцены ніколі. Гэта ледзьве не адзінае месца, дзе выстаўкі змяняюць адна адну бясконца, бясконца лётаюць па калідорах маладыя мастакі з палотнамі, музычнымі інструментамі, бясконца ствараюцца новыя скульптуры.

Пра гэтае месца кажуць, што дух высокай паэзіі тут перадусім — і гэтаму верыш, бо ўжо 55 гадоў у знакамітым творчым каледжы рыхтуюць супрацоўнікаў элітарнай мастацкай сферы.

Больш за 70 выпускаў творцаў, больш за 2 тысячы спецыялістаў у галіне мастацтва, больш за 200 лаўрэатаў прэстыжных конкурсаў. Здаецца, што слова «менш» для гэтай установы наогул не існуе: выкладчыкі «выкладаюцца» тут на максімум, тое ж самае і са студэнтамі. Нездарма нас акаляюць творы і творчасць, якой паспрыяў каледж Ахрэмчыка. Сярод яго выпускнікоў ілюстратар, графік Павел Татарнікаў, аўтар помніка Францыску Скарыну ля Нацыянальнай бібліятэкі Алесь Дранец, майстар афорту Юрый Якавенка, артыст Кара-

леўскага сімфанічнага аркестра Марока Аляксей Дамброўскі, атыстка аркестра Вялікага тэатра оперы і балета ў Санкт-Пецярбургу Юлія Кульчынская, старшыня Саюза мастакоў Беларусі Рыгор Сітніца...

Магчыма, такому росквіту творчай энергіі спрыяе атмасфера канкурэнцыі паміж вучнямі: усе яны прыродна адораныя, упартыя перфекцыяністы, якія гатовыя па некалькі разоў перапісаць нацюрморт і гадзінамі не адыходзіць ад фартэпіяна, каб вытанчана выканаць класічны твор. Выпускнікі кажуць, што менавіта гэтаму іх і вучылі — уменню і жаданню працаваць натхнёна і шмат. І такое адказнае стаўленне да адукацыі, зразумела, прыносіць плён: некалькі соцень студэнтаў сталі лаўрэатамі міжнародных конкурсаў і выставак (а геаграфія шырокая: Сіэтл, Токіа, Дрэздэн...), а многія працягваюць навучанне ў Беларусі і замежных універсітэтах.

Сваё 55-годдзе гімназія-каледж Ахрэмчыка адсвяткуе маштабнымі падзеямі: 1 снежня ў Вялікай зале Белдзяржфілармоніі адбудзецца святочны канцэрт, а таксама адкрыецца выстаўка работ выпускнікоў і навучэнцаў вядомай майстэрні, якая стала асабістым пунктам адліку для кожнага з іх: калісьці менавіта дзякуючы ёй яны першы раз выйшлі на сцэну, выставілі свае карціны

і атрымалі першую ўзнагароду. «Знак якасці» — так арганізатары святочных падзей называюць аўтараў работ, якія будуць прадстаўлены на выстаўцы, і музыкантаў, якія выступаць падчас канцэрта (а гэта выпускнікі 1969 — 2015гг.). Сярод іх — і культавыя ў сучасным беларускім мастацтве постаці: Леанід Хобатаў, чые работы сустракаюць на станцыі метро «Няміга», лідар беларускага ню-арта Аляксандр Ксяндзоў, казачная мастачка Ганна Сілівончык, стваральнік помніка Адаму Міцкевічу і «Нулявога кіламетра» ў Мінску Аляксандр Фінскі, аўтар скульптур каля Белдзяржцырка Сяргей Бандарэнка, Канстанцін Селіханаў, які стварыў помнік Уладзіміру Караткевічу ў Кіеве і «Музу Оперы» ля Вялікага тэатра

Беларусі, знакаміты віртуоз Аляксандр Шапо, маладыя таленавітыя скульптары Васіль Цімашоў і Паліна Пірагова — усяго на выстаўцы будуць прадстаўлены творы 45 важкіх імянаў у беларускім мастацтве. Музычны сусвет прадставяць калектывы гімназіі-каледжа: у канцэрце возьмуць удзел узорныя хор і аркестр, ансамблі каледжа, а зводны сімфанічны аркестр выпускнікоў выканае творы Рахманінава (дырыжыраваць будзе Андрэй Галанаў, саліраваць — піяніст Дзяніс Ліннік).

Маргарыта ДЗЯХЦЯР

Пункцірам

✓ Дырэктар Рыжскай беларускай асноўнай школы імя Я. Купалы Ганна Іванэ ўзнагароджана медалём Францыска Скарыны за значны асабісты ўклад у прапаганду і развіццё адукацыі на беларускай мове, захаванне культурнай спадчыны беларускага народа ў Латвіі. Адпаведны ўказ падпісаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. Ганна Іванэ стаяла ля вытокаў стварэння названай школы — адзінай навучальнай установы ў Латвіі з выкладаннем беларускай мовы і літаратуры. Пры яе напасрэдным удзеле ў навучальнай установе створаны і функцыянуюць дзіцячы ансамбль «Вавёрчак», шматлікія творчыя гурткі. Сёння школа фактычна працуе як беларускі культурна-асветны цэнтр.

✓ Эксперты пяці краін абмяркоўваюць у Мінску пытанні падрыхтоўкі транснацыянальнай намінацыі ў спіс Сусветнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА. IV Міжнародны навукова-практычны семінар, прысвечаны падрыхтоўцы серыйнай транснацыянальнай намінацыі з папярэдняй назвай «Пасляваенная сацыялістычная архітэктура галоўных вуліц і плошчаў у сталіцах краін Цэнтральнай і Усходняй Еўропы», пройдзе 2 снежня. У семінары возьмуць удзел эксперты з Беларусі, Расіі, Польшчы, Украіны і Германіі, а таксама прадстаўнікі дзяржаўных органаў кіравання аб'ектамі спадчыны, навуковых і грамадскіх арганізацый, якія працуюць у галіне аховы культурнай спадчыны Беларусі. Семінар праводзіцца фондам «Культурная спадчына і сучаснасць» у супрацоўніцтве з Інстытутам кіравання спадчынай універсітэта Котбус-Зенфтэнберг (Германія).

✓ Культурны сувязі паміж Беларуссю і Турцыяй умацоўваюцца, падкрэсліў у цырымоніі адкрыцця Дзён культуры Турцыі ў Беларусі міністр культуры Юрый Бондар. Намеснік міністра культуры і турызму Турцыі Хусэйн Яйман, вітаючы гасцей вечара, падзяліўся ўражаннямі пра Беларусь, дзе ён знаходзіцца ўпершыню. Дні культуры Турцыі ў Беларусі прайшлі ў Мінску 26 — 30 лістапада. Гэта мерапрыемства ў адказ: летась у Турцыі праходзілі Дні культуры нашай краіны.

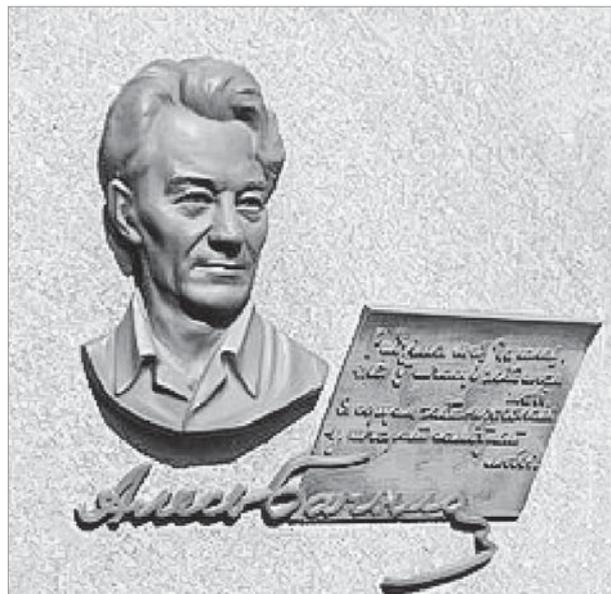
✓ Літаратары з Беларусі атрымалі прызнанне на VI фестывалі *Open Eurasian Literature Festival & Book Forum-2017* у Швецыі, паведамліў ў Еўразійскай творчай гільдыі. Уладальнікі прэміі былі аб'яўлены ў Стакгольме. Паэтэса Ганна Комар удастоена адной з самых высокіх узнагарод конкурсу — прэміі імя Марзіі Закір'янавай у намінацыі «Лепшы жаночы аўтар 2017 года». Вячаслаў Ляскоўскі заняў другое месца ў катэгорыі «Відэафільм», а перакладчыца Кацярына Краўчук — трэцяе месца ў катэгорыі «Пераклад». На думку шведскіх экспертаў, Беларусь займае ганаровае месца ў сусветнай літаратуры. Ёсць шэраг цікавых аўтараў і захапляльных сюжэтаў. Новая беларуская проза можа мець камерцыйны поспех у Заходняй Еўропе, адзначылі ў Еўразійскай творчай гільдыі.

✓ Горад Наваполацк Віцебскай вобласці прыме эстафету культурнай сталіцы Беларусі ў 2018 годзе, паведамліў у Міністэрстве культуры. Наваполацк — адзін з найбуйнейшых у Беларусі і краінах СНД цэнтраў нафтахімічнай прамысловасці, а таксама адзін з найбуйнейшых індустрыяльных, навукова-адукацыйных цэнтраў Беларусі. Сістэму вышэйшай адукацыі прадстаўляе Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, у якім навучаюцца звыш 14 тыс. студэнтаў. У рэспубліканскім конкурсе «Горад культуры ў Год культуры» па выніках 2016 года Наваполацк стаў пераможцам у намінацыі «Лепшы горад абласнога падпарадкавання».

✓ Мытнікі перадалі французскі каміны гадзіннік XIX стагоддзя ў гісторыка-мемарыяльны музей «Сядзіба Нямцэвічаў» у вёсцы Скокі Брэсцкага раёна. Урачыстая цырымонія перадачы экспаната на пастаяннае захоўванне ў музейны фонд адбылася па ініцыятыве ўпраўлення па Брэсцкай вобласці дэпартамента па гуманітарнай дзейнасці Кіраўніцтва справам Прэзідэнта. Каміны гадзіннік канфіскаваны ў пункце пропуску «Дамачава». Рарытэт быў накіраваны на экспертызу, якая паказала, што гадзіннік адносіцца да катэгорыі культурных каштоўнасцей.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Самае дарагое прызнанне

Алесю Бачылу, знакамітаму беларускаму паэту, у наступным годзе споўнілася б 100 гадоў. Нарадзіўся ён у вёсцы Лешніца Пухавіцкага раёна. Руплівыя землякі паэта звярнуліся ў Саюз пісьменнікаў Беларусі з прапановай дапамагчы арганізаваць свята на яго малой радзіме.

Але ж дамовіліся на куды большае: імя аўтара знакамітых радкоў «Радзіма мая дарагая» будзе гучаць на ўсю краіну. СПБ аб'явіў літаратурны конкурс з аднайменнай назвай «Радзіма мая дарагая», удзел у якім можа браць любы ахвотны незалежна ад узросту і месца пражывання. Першыя работы ўжо з'явіліся на конкурснай пошце. Вынікі будуць падведзены падчас святочных урачыстасцей. Да таго ж Саюз пісьменнікаў хадайнічае перад Пухавіцкім райвыканкамам аб прысваенні імя Алеся Бачылы Цэнтральнай раённай бібліятэцы.

Да творчасці Алеся Бачылы, натхнёнай вялікай любоўю да Бацькаўшчыны, далучацца нашы сучаснікі, апантаныя прыгожым мастацкім словам.

Алена СТАЛЬМАХ,
арганізатар конкурсу

Палажэнне аб літаратурным конкурсе «Радзіма мая дарагая», прысвечаным 100-гадоваму юбілею Алеся Бачылы

1. Агульнае палажэнне

Літаратурны конкурс «Радзіма мая дарагая» праводзіцца грамадскім аб'яднаннем «Саюз пісьменнікаў Беларусі» сярод усіх, хто жадае выказаць сваё стаўленне да тэмы Айчыны, Бацькаўшчыны, родных каранёў.

2. Арганізатар конкурсу —

ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

3. Мэты конкурсу:

— папулярызацыя культурна-гістарычных і духоўных каштоўнасцей; прыцягненне ўвагі да тэмы патрыятызму; ушанаванне знакамітых людзей;

— выяўленне літаратурна-творчых талентаў навучэнскай моладзі і падтрымка маладых літаратараў Беларусі.

4. Намінацыі

Конкурс праводзіцца ў трох намінацыях:

«Паэзія»;
«Песня»;
«Проза» (апавяданні, нарысы, эсэ).

5. Умовы, тэрміны і парадак правядзення

Літаратурныя творы прымаюцца на конкурс з 15 лістапада 2017 года па 15 лютага 2018 года.

У склад журы ўваходзяць знакамітыя пісьменнікі, прадстаўнікі Інстытута літаратуразнаўства імя Я. Купалы НАН Беларусі, супрацоўнікі літаратурных часопісаў «Полымя», «Нёман», «Малодосць», газеты «ЛіМ».

Па выніках адкрытага галасавання членаў журы вызначаюцца пераможцы конкурсу: 1-е, 2-е, 3-е месца ў кожнай намінацыі. Журы можа прысуджаць удзельнікам конкурсу заахвочвальныя прызы.

6. Патрабаванні да прадстаўленых на конкурс работ

Прымаюцца нідзе раней не друкаваныя творы.

Вершы: не больш за тры вершы аднаго аўтара.

Песня: не больш за тры песні аднаго аўтара.

Проза: не больш за адзін твор аб'ёмам не больш як 5 друкаваных аркушаў фармату А4 (шрыфт *Times New Roman*, 14 памер шрыфту).

Работы неабходна накіроўваць на адрас ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»: 220034, г. Мінск, вул. Фрунзэ, 5, Саюз пісьменнікаў Беларусі, з пазнакай «На конкурс», або на эл. адрас: oo-spb@tut.by

Работы, дасланыя пасля ўказанага тэрміну, не разглядаюцца.

Дасланыя матэрыялы не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

7. На тытульным лісце неабходна ўказаць:

— прозвішча, імя, імя па бацьку;
— дату нараджэння;
— месца працы або вучобы;
— адрас для перапіскі;
— нумар кантактнага тэлефона;
— e-mail (калі ёсць).

8. Падвядзенне вынікаў. Узнагароджанне

Пераможцы ўзнагароджваюцца дыпламамі і прызамі. Лепшыя творы будуць размешчаны на сайце СП і надрукаваны ў літаратурных выданнях Беларусі.

Вынікі конкурсу будуць падведзены да 1 сакавіка 2018 года. Узнагароджанне адбудзецца падчас святочных урачыстасцей, прысвечаных 100-гадоваму юбілею Алеся Бачылы ў сакавіку 2018 года.

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

2 снежня — на творчую сустрэчу з *Валерыя Квілорыя на кніжным кірмашы (вул. Даўмана, 17). Пачатак а 10-й гадзіне.*

2 снежня — на дабрачынны літаратурна-музычны вечар «РБФ-МБ» ў Палац культуры ветэранаў. Пачатак аб 11-й гадзіне.

4 снежня — у Школу юнага прэзідэнта пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ. Пачатак а 15-й гадзіне.

5 снежня — на творчую сустрэчу з *Міхасём Пазняковым у Прылукскую СШ Мінскага раёна. Пачатак а 13-й гадзіне.*

5 снежня — на прэзентацыю кнігі *серыі МГА СПБ «Мінскія маладыя галасы» ў публічную бібліятэку № 21. Пачатак а 17-й гадзіне.*

5 снежня — на літаратурны вечар *памяці Расула Гамзатава ў Дом Масквы. Пачатак а 18.30.*

6 снежня — у Школу юнага паэта пры

Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ. Пачатак а 14.30.

7 снежня — на літаратурнае свята з удзелам пісьменнікаў у публічную бібліятэку № 3. Пачатак а 14.30.

7 снежня — на літаратурны праект «А з намі памяць пра вайну» ў СШ № 170, дзе адбудзецца сустрэча з *Нінай Галіноўскай. Пачатак аб 11-й гадзіне.*

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

2 снежня — на паэтычнае свята «Лунінская восень» з удзелам пісьменнікаў *Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ у ДУА «Лунінская яслі-сад — сярэдняй школа». Пачатак а 10-й гадзіне.*

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

6 снежня — на літаратурна-музычную вечарыну «На кожнай сцяжыніцы іх песня і голас...» з нагоды 135-годдзя *Янкі Купалы і Якуба Коласа з удзелам Тамары Красновай-Гусачэнькі*

ў Віцебскую гарадскую бібліятэку імя А. С. Пушкіна. Пачатак а 14-й гадзіне.

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

6 снежня — на традыцыйную «Зімовую вечарыну» з удзелам *Ганны Скаржынскай-Савіцкай, Людмілы Кебіч і Алены Руцкай у Гудзевіцкі дзяржаўны літаратурна-краязнаўчы музей (Мастоўскі раён). Пачатак а 14.30.*

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

9 снежня — на вечарыну сяброў літаратурнага аб'яднання «Роднае слова» «Скарына і яго час» (у межах праекта «Духоўны патэнцыял кніжнай культуры») у *Горацкі раённы гісторыка-этнаграфічны музей. Пачатак а 14-й гадзіне.*

9 снежня — на конкурс малюнкаў на творах *Ніны Кавалёвай «Край мой сінявокі» сярод вучняў ДУА «Цемналескі вучэбна-педагагічны комплекс яслі-сад — базавая школа Дрыбінскага раёна». Пачатак аб 11-й гадзіне.*

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь

СУСТРЭЧА З ГАЛОЎРЭДАМ «ЛИТЕРАТУРКИ»

«Літаратурную газету», якая выдаецца ў Расійскай Федэрацыі, добра ведаюць у нашай краіне

Газета шырока распаўсюджваецца праз сістэму «Белсаюздрук» у рознічным продажы.

У апошнія гады выданне шмат зрабіла па прадстаўленні беларускай літаратуры на рускай мове. Некаторы час пры падтрымцы Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі выходзіў дадатак да газеты «Лад», прысвечаны беларуска-расійскаму літаратурнаму ўзаемадзеян-

ню, беларускай літаратуры. Цяпер, на жаль, гэты праект спыніў існаванне. Пра гэта і іншыя пытанні пашырэння прасторы ўзаемадзеяння ішла размова падчас рабочай сустрэчы міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандра Карлюкевіча і галоўнага рэдактара «Літаратурнай газеты» Максіма Замшова.

Кіраўнік аўтарытэтнага расійскага выдання выказаў зацікаўленасць у пу-

блікачых перакладаў беларускай паэзіі і прозы на рускую мову, у асветленні літаратурнага працэсу ў Беларусі. На сустрэчы былі закрануты і пытанні супрацоўніцтва беларускіх пісьменнікаў з расійскімі выдавецтвамі, якія знаходзяцца ў цесных стасунках з «Літаратурной», — «У Никитских ворот», «Художественная литература».

Сяргей ШЫЧКО

Гістарычны пляц

Экскурс у мінулае

Цікавыя археалагічныя знаходкі прадставілі падчас XII Карэліцкіх чытанняў

Улістападзе адбыліся чарговыя XII Карэліцкія чытання. Навукова-практычная канферэнцыя, арганізаваная райвыканкамам пры падтрымцы Інстытута гісторыі НАН Беларусі, сабрала прадстаўнікоў Акадэміі навук Беларусі, БДУ, Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж», музея Замкавы комплекс «Мір» і мясцовых краязнаўцаў. Тэматыка канферэнцыі — «Штодзённасць жыхароў Карэліцкага рэгіёна X — XX стст.» — дала магчымасць ахапіць шырокае кола пытанняў, паглыбіцца ў мінулае, пачынаючы ад падзей каменнага веку да сучаснасці.

Традыцыі асветніцтва на карэліцкай зямлі жывуць з даўніх часоў. Тут нарадзіліся таленавітыя пісьменнікі і вучоныя, творы якіх увайшлі ў скарбніцу сусветнай літаратуры і навукі. Асветніцкія традыцыі працягнулі навукоўцы — удзельнікі Карэліцкіх краязнаўчых чытанняў, што ўпершыню адбыліся ў 1993 годзе і доўжацца па сёння. Распацаў гэтую справу Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Ф. Скарыны на чале з прафесарам Адамам Мальдзісам, цяпер яе рухаюць вучоныя Інстытута гісторыі НАН Беларусі. Матэрыялы канферэнцыі выдадзены і з'яўляюцца каштоўнай крыніцай ведаў пра гісторыю раёна і яго славытых людзей.

Вось ужо шмат гадоў даследуе стаянкі старажытных людзей у Карэліцкім раёне археолаг і настаўнік Уладзімір Хартановіч, які адкрыў і даследаваў гарадзішча ранняга жалезнага веку каля в. Варонча, стаянкі неаліту і ранняй бронзы каля в. Уша, знайшоў і перадаў у раённы краязнаўчы музей шмат цікавых знаходак. Выпускнік карэліцкай школы, для якога археалогія стала

Касцёл Святога Мікалая ў Міры.

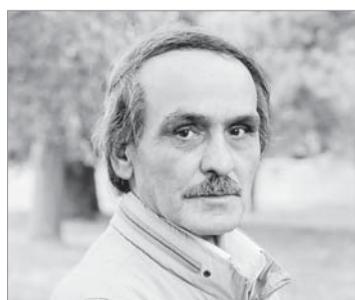
часткаю жыцця, падчас летняга адпачынку вандруе па раёне ў пошуках новых археалагічных аб'ектаў. На канферэнцыі ён распавёў пра знаходкі каля в. Уша. Знойдзеныя артэфакты папоўняць фонды раённага музея. Навукоўцы А. Радаман і Я. Глінскі засяродзілі ўвагу на гісторыі родаў Вобрынскіх (XVII ст.) і Пантусовічаў (XV — XVIII стст.). Пра гісторыю маёнтка Карэлічы і праблемы жыцця месцічоўцаў у XVII — XVIII стст. раскавалі загадчык аддзела крыніцазнаўства і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук А. Доўнар і аспіранты Я. Сурскі і А. Яраш. Частка выступленняў на канферэнцыі была прысвечана культуры і знакамідым ураджэнцам Карэліччыны. Цікавы даклад пра помнікі іканапісу прадставілі супрацоўнікі Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Аўтар гэтага артыкула пазнаёміла ўдзельнікаў канферэнцыі з цяжкім лёсам ураджэнца Трашчычы, рэдактара «Беларускай газеты» Алеся Карповіча, які навучаўся ў 1920-я гады ў Празе.

Матэрыялы дзвюх апошніх канферэнцый плануецца неўзабаве выдаць асобным зборнікам.

Святлана КОШУР

Памяць

Час прыСУТНАСЦІ паэта

70-я гады мінулага стагоддзя, калі ён стаў друкавацца ў перыёдыцы. І больш за 50 гадоў Алеся Каско быў сярод яркіх творцаў Брэстчыны — да апошняга дня (26 лістапада ён памёр на 66-м годзе жыцця).

Вёў актыўную журналіцкую дзейнасць (працаваў карэспандэнтам жабінкаўскай раённай газеты «Сельская праўда», рэдактарам абласной студыі тэлебачання ў аддзеле літаратурна-драматычных праграм, зноў у «раёнцы»). Шмат зрабіў для развіцця літаратурнага руху ў рэгіёне:

кіраваў літаб'яднаннем «Пльнь» у Жабінцы, пазней літаратурнай студыяй «Вестка» пры раённай дзіцячай бібліятэцы, быў чаканым госцем на літаратурных вечарынах у школах, арганізацыях, бібліятэках Жабінкі, Брэста. Вёў вялікую краязнаўчую працу па захаванні памяці знакамітых землякоў.

Пасля яго засталіся кнігі паэзіі «Вестка» (калектыўны зборнік «Нашчадкі», 1979), «Скрасная лінія», «Набліжэнне», «Час прысутнасці», зборнік выбранай паэзіі, «Сорак

пяць», «Трохкроп'е», «Свой камень» (у калектыўным зборніку «Трохперсе»), «Нічога больш» (2011), «Прыадхінуты небасхіл» (2012), «Межавыя знакі» (2014).

Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе ў сувязі са смерцю пісьменніка Алеся Канстанцінавіча Каско і выказвае шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

За кнігу «Час прысутнасці» Алеся Каско стаў лаўрэатам літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова ў 1995 годзе. Але імя паэта загучала ў

заслужанага работніка культуры БССР.

5 снежня 70 гадоў спаўняецца Алеся Разанаву, беларускаму паэту, перакладчыку, эсэісту.

5 снежня — 50 гадоў з дня нараджэння Ірыны Сяржанінай (1967 — 1993), беларускай мастачкі.

8 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Віктара Карпілава (1927 — 1994), беларускага рэжысёра, педагога, заслужанага дзеяча мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

2 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Анатоля Вольнага (сапр. Ажгірэй; 1902 — 1937), беларускага паэта, пражанка, кінадраматурга, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

3 снежня 80-годдзе святкуе Данута Бічэль-Загнетава, беларуская паэтка.

4 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння Аляксея Русецкага (сапр. Бурдзялёў; 1912 — 2000), беларускага паэта, перакладчыка,

МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ		
Установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі» аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасадак (да 5 гадоў) прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую рэгістрацыю) з далейшым заключэннем кантракта ў выпадку выбару на тэрмін, вызначаны Наймальнікам:		
1	кафедра моў	— старшы выкладчык (1,0 шт. адз.)
2	кафедра спеваў	— старшы выкладчык (1,0 шт. адз.)
3	кафедра струнных смыхчковых інструментаў	— дацэнт (1,0 шт. адз.)
4	кафедра музычнай педагогікі, гісторыі і тэорыі выканальніцкага мастацтва	— дацэнт (1,0 шт. адз.)
5	падрахтоўчае аддзяленне	— выкладчык (1,0 шт. адз.)

Дайджэст

• Шведскі рэжысёр Стафан Юлен прэзентаваў у Стакгольме дакументальны фільм, прысвечаны дзейнасці беларускай пісьменніцы Святланы Алексіевіч. На падрыхтоўку фільма «LYUBOV» (менавіта ў такім выглядзе паказалі назву стужкі) спатрэбілася пяць год. Увесь гэты час рэжысёр суправаджаў спадарыню Алексіевіч у яе падарожжах па Беларусі, пакуль яна сустракалася з суайчыннікамі. Суразмоўцам пісьменніца задавала пытанне «Што ёсць каханне?» і ў адказ атрымлівала шчырыя ды шчымыя гісторыі звычайных беларусаў, якія захаваюцца не толькі ў наступнай кнізе Алексіевіч, але і на экранах шведскага кінематографа.

• Літаратурны вечар, прысвечаны жыццю і творчасці нямецкага пісьменніка і мастака, лаўрэата Нобелеўскай прэміі Германа Гэсэ з удзелам Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Германіі ў Беларусі Петэра Дэтмара адбыўся ў Доме дружбы. Вечар арганізавала Беларускае таварыства дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі і таварыства «Беларусь — Германія». Падчас імпрэзы прагучалі вершы Германа Гэсэ ў выкананні Пасла Германіі ў Беларусі Петэра Дэтмара і іх пераклады на беларускую мову, якія зрабіў кіраўнік аддзела Заходняй Еўропы Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь Аляксей Жбанаў. У мерапрыемстве браў удзел новы старшыня таварыства «Беларусь — Германія» Сяргей Навіцкі.

• Знакаміты оперны спявак Дзмітрый Хварастоўскі пасмяротна намінаваны на музыкальную прэмію «Грэмі» ў катэгорыі «Лепшы класічны сольны альбом» за выкананне твора на вершы Сяргея Ясеніна. Ушануюць памяць вялікага тэнара і ў Мінску: заслужаная артыстка Беларусі Аксана Волкава, якая мела досвед сумеснай працы з Хварастоўскім, выканае раманс-прысвячэнне спеваку падчас сольнага канцэрта на сцэне Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага. Раманс «Нікога не будзе ў доме» напісаны піяністам, дырыжорам і кампазітарам Леонам Гурвічам адразу пасля таго, як ён даведаўся аб сыходзе зоркі опернай сцэны.

• У расійскім Малым тэатры прайшла прэзентацыя праекта «Тэатральная парапрэма», у межах якога былі паказаныя фрагменты спектакля «На ўсялякага мудраца даволі прастаты» з тыфлакаментарыямі (каментарыі, што робяцца адносна візуальнага боку пастаноўкі, каб зрабіць яе больш зразумелай для сляпога чалавека) і субцітрамі. «Тэатральная парапрэма» — гэта працяг праекта «Кіно для невідущых і глухіх», які ажыццявіла вядомая журналістка і прадзюсар Лідзія Андрэева. Зрабіць тэатр больш зручным для людзей з абмежаванымі магчымасцямі імкнуцца і ў Беларусі: гомельскі камерны тэатр Team theatre працуе над спектаклямі, якія можна ўспрымаць нават без зроку. Team theatre бярэ ўдзел у конкурсе сацыяльных праектаў Social Weekend, каб перайсці ад эксперымента да паўна-вартаснай тэатральнай практыкі.

• Фрыдрайвер Джэйн-Эн Гілкрыст з Шатландыі знайшла спосаб спалучыць улюбёныя заняткі, фатаграфію і падводнае плаванне. Мастачка стварыла серыю фотаздымкаў, на якіх змешчаны па-мастацку апрацаваныя выявы смецця з дна акіяна. Арт-аб'ектамі ў гэтым выпадку сталі поліэтыленавыя пакеты, парваная сетка для рыбнай лоўлі ды іншыя прадметы, якія трапілі пад ваду з-за неахайнасці чалавека. Такім чынам мастачка імкнецца звярнуць увагу грамадскасці на праблему забруджвання акіянаў.

ЗАПАМІНАЛЬНЫ ДЗЕНЬ

У музеі Уладзіміра Караткевіча — свая магія

Банер, які падарыў Музею Уладзіміра Караткевіча ў Оршы мясцовы прадпрыемальнік.

знаходзіла патрэбнае слова для наведвальнікаў — пісьменнікі любілі з ёй паразмаўляць. Адночы, калі яны гутарылі з В. Шніпом, да іх падышоў мужчына, павітаўся, паціснуў руку. «Калі ж мы засталіся ўдваіх, Святлана сказала, што гэта быў Караткевіч, — распавядаў В. Шніп. — «Запомні гэты дзень...»»

Колішні супрацоўнік часопіса «Полымя» Генадзь Пашкоў згадваў: у іх рэдакцыю часам заходзіў малады паэт Караткевіч, — тады ён не меў асаблівай папулярнасці. Быў вельмі сціплы, жыў жыццём мастака. Праз многа гадоў, калі Караткевіча ўжо не стала, Генадзь Пашкоў сабраў каманду і зладзіў у гонар пісьменніка падарожжа па рацэ на двух плытах. Маршрут пачынаўся ў Лунінецкім раёне, дзе рэчка Смердзь упадае ў Прыпяць — якраз там, дзе Караткевічу зрабілася кепска падчас яго апошняй вандроўкі... З сабою ў Г. Пашкова быў так званы «рэпарцёр» — вялізны магнітафон, з якім зазвычай працавалі карэспандэнты. Па вяртанні Г. Пашкоў зрабіў літаратурна-лірычную дакументальную радыёаповесць з запісамі найцікавейшых гісторый палешукоў, аўтэнтычнымі спевамі, дзе ёсць і голас Караткевіча, і згадкі пра яго, і пранікнёныя расповеды пра нашу беларускую зямлю. Потым з'явіўся і кніжны варыянт — аповесць «Палескія вандроўнікі». «Наш слышны Караткевіч быў той асобай, якая сваёй творчасцю і жыццём злучала і сэрцы, і розныя вякі...» — зазначыў Г. Пашкоў.

І гэта сапраўды так. Музей Караткевіча стаў гасцінным культурным асяродкам: аб'яднаў прыхільнікаў пісьменніка, аршанскіх літаратараў (пры музеі існуе творчая суполка «Дняпроўскія галасы»), мастакоў (у сценах установы рэгулярна ладзяцца мастацкія выстаўкі), навучэнцаў. Тут вучаць разумець, шанаваць і любіць роднае слова, сваю гісторыю. Не ў кожным музеі дзеці могуць пагуляць у рухавы гульні, пабегаць. Але ў Караткевіча — можна: бо хто ж, як не ён, любіў дзяцей, быў улюбёны ў жыццё ва ўсім яго праявах! Маладыя супрацоўніцы Кацярына Касьянава і Марыя Парчэўская распрацавалі квэсты-гульні, у якіх заданнем для школьнікаў з'яўляецца пошук караткевічавага «страчанага скарба». Дзеці дзеляцца на каманды і разбягаюцца па ўсім памяшканні, зазіраючы ў кожны куток, але цягам дзеі разумеюць, што галоўны скарб — наша мова, прыгожая і мілагучная.

Наладзілі і інтэрнэт-праекты: стварылі старонкі музея пісьменніка ў сацыяльных сетках, дзе выкладваюць планы мерапрыемстваў, фотаздымкі.

Ёсць у музея і ўласнае штомесячнае выданне — музейны веснік «Планета Караткевіча». Рэдагуе выданне загадчыца ўстановы Ліна Гатоўская. На яго старонках чытач можа правярць, наколькі добра ён ведае творы Караткевіча, сачыць за культурнымі падзеямі ў музеі. Таксама тут змяшчаецца летапіс жыцця пісьменніка і цікавыя факты з яго, вершы, цытаты з твораў. Прадстаўлена і творчасць суполкі «Дняпроўскія галасы».

Штогод ладзіцца тыдзень памяці: музейшчыкі запісваюць ролік з песнямі на словы Караткевіча, яго вершамі, — некаторыя тэксты чытае і сам аўтар (з архіўных матэрыялаў). І пасажыры гарадскога транспарту слухаюць яго творы.

Аршанцы палюбілі свой музей. Яны спрыяюць, каб музейнае жыццё не згасала. Так, малады прадпрыемальнік Уладзімір Розін падарыў музею банер (зараз ён на сцяне будынка, на ім — партрэт Караткевіча, а таксама выявы трох помнікаў пісьменніку — аршанскага, віцебскага і кіеўскага); мясцовая мастачка Галіна Львіна падарыла радавод пісьменніка, што прадстаўлены ў экспазіцыі.

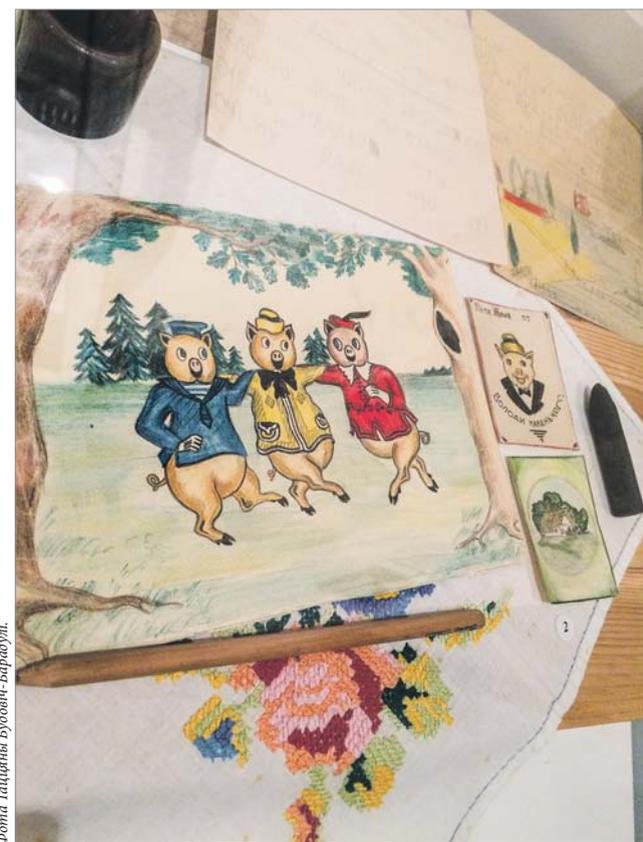
Да 85-годдзя паэта па ініцыятыве супрацоўнікаў музея адной з зорак было дадзена імя Уладзіміра Караткевіча. Яна — не ў сусор'і Стральца, пад якім нарадзіўся пісьменнік, а ў сусор'і Льва. І гэта знакава. Зялёны метэарытны паток «Леанідаў», які згадваецца ў назве аднаго з лепшых твораў пра каханне («Леаніды не вернуцца на зямлю»), знаходзіцца якраз у сусор'і Льва.

У твораў Караткевіча ёсць свая магія. Пісьменнік як сонца, што ўсім свеціць: калі пачаў грэцца ў яго промнях, чытаць яго творы — нікуды ад іх ужо не дзенешся, будзеш гэта рабіць праз усё жыццё. Супрацоўнікі сцвярджаюць, што Караткевіч калі-нікалі зазірае і ў рэальнае музейнае вымярэнне. Часам ціхімі самотнымі вечарамі дзесьці побач чуваць крокі. «А нядаўна Караткевіч забыў свае акуляры і кнігу кулінарных рэцэптаў, — усміхаецца загадчыца музея Л. Гатоўская. — У каго толькі ні пыталіся, чыё гэта. Ніхто не прызнаўся, і мы вырашылі, што — Караткевіча. Ён жа любіў прыгатаваць якую-небудзь смакатаў».

Там, дзе бацька Дняпро нясе свае магутныя хвалі да мора, а ля яго калышыцца дачушка Аршыца, між векавых лясоў і маляўнічых бароў стаіць слаўны горад Орша, гісторыя якога налічвае дзевяць з паловай стагоддзяў. 87 гадоў таму 26 лістапада тут нарадзіўся наш выбітны пісьменнік Уладзімір Караткевіч, які «адкрыў» беларускаму народу вочы на сябе самога, разгарнуў амаль забытыя старонкі слаўтай і трагічнай мінуўшчыны. Дом, дзе немаўля пабачыла свет і сцены каторага пачулі яго першы крык, праз гады стаў Народным літаратурным музеем Уладзіміра Караткевіча.

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры ў межах праекта «Літаратурныя падарожжы» арганізаваў вандроўку на радзіму знакамітага беларускага пісьменніка. Музей Уладзіміра Караткевіча цёпла сустрэў мінскіх гасцей: творцаў, музейшчыкаў, журналістаў. Некаторым з іх пашанцавала быць знаёмымі з жывым Караткевічам...

Для васямнаццацігадовага на той момант паэта-пачаткоўца Віктара Шніпа сустрэча адбылася неспадзявана. Хлопец часта наведваў Цэнтральную кнігарню, добрыя выданні ў тых гады былі дэфіцытам, а кнігі Караткевіча прадаваліся імгненна. Якраз мусіў выйсці яго двухтомнік... У аддзеле беларускай літаратуры працавала паэтка Святлана Каробкіна, якая заўжды

Каляровыя малюнкі Уладзіміра Караткевіча, нядаўна перададзеныя ў музей плямніцай А. Сінкевіч.

Непадалёк ад музея пісьменніка, на вуліцы, якая цяпер носіць яго імя, стаіць хата, што Караткевічы збудавалі пасля вайны. Юны Валодзя таксама ўдзельнічаў у будаўніцтве. Шмат разоў пасля вяртаўся сюды, ствараў тут новыя творы. У яго быў нават уласны «працоўны кабінет» — гарышча на сенавале, дзе ў зацішку напісаў не адну старонку. Таксама ў бацькоўскай хаце пісьменнік адпачываў ад жыццёвых бур. Мінакі часта бачылі, як ён сядзеў у двары пад каштанам у плеченым крэсле, нешта запісваў у нататнік. Калі пазіраў на ката ці сабакку, што заўжды гулялі недзе побач, на твары з'яўлялася лагодная ўсмішка... (Цяпер са сваякамі пісьменніка, якім належыць дом, вядуцца перамовы аб перадачы таго крэсла ў музей.)

Аршанская хата, дзе маленькі Валодзя зрабіў свае першыя крокі, згарэла падчас вайны. Яна стаяла на высокім беразе Дняпра. Пасля Валодзя з сябрамі часта прыходзіў на строму ракі. «Пра што вы думаеце, глядзячы на плынь?» — пытаўся ён. Тыя не маглі адказаць нічога пэўнага. «А мне прыходзяць вершы», — казаў ён. Цяпер там, дзе была даваенная хата Караткевічаў, усталяваны помнік. Задумлівы юнак над разгорнутым сшыткам... Імкнецца ўвысь бусел.

...Шуміць Дняпро. Надыходзяць новыя вёсны, буслы вяртаюцца з выраю. Каб ладзіць гнёзды на радзіме. Бо менавіта тут — улюбёная, Богам дадзеная зямля па-над белымі крыламі...

Бацькоўскі дом Уладзіміра Караткевіча.

Галасы далёкіх дарог

Калі ўспамінаю Валянціна Антонавіча Лукшу, міжвольна прыгадваю знакамітую некалі песню «Стаяць на рэйдзе нашы брыганціны...», аўтарам тэксту якой і быў паэт. Гэтая песня «родам» з гадоў юнацтва многіх, каму сёння пад семдзесят ці нават ужо і болей. Калі яна ўпершыню прагучала, усе мы былі маладыя: малады быў Валянцін Антонавіч, якому на той час споўнілася ўсяго 29 гадоў; кампазітару Ігару Лучанку, які паклаў верш на музыку, — на год меней. Песня настолькі спадабалася ўсім, што адразу, карыстаючыся сённяшнімі паняццямі, стала хітом. Спявалі яе ля кастроў і ў застоллі, гучала яна на розных вечарынах і, вядома, ці не штодня перадавалася па радыё. Асабліва па заяўках удзячных слухачоў.

Некалькі гадоў уся Беларусь спявала:

*Стаяць на рэйдзе нашы брыганціны,
Стаяць і морам трызняць каравелы.
І сотні вёрст,
і сотні дзён прайсці нам,
Калі яны падымуць крылы белыя.*

*Прыішлі ў свае сямнаццаць
да прычала,
Прыішлі, на іх глядзім маўкліва,
строга.
І сто вятроў са ста дарог крычала,
І клікала далёкая дарога.*

Валянціна Лукшу таксама паклікала, прывабіла далёкая дарога. Пасля заканчэння ў сваім родным Полацку ляснога тэхнікума дзевятнаццацігадовым юнаком паехаў па размеркаванні ў Пензенскую вобласць. Працаваў памочнікам таксатара Пензенскай аэрафоталесаўпарадчай экспедыцыі. Праўда, затрымаўся там нядоўга — вярнуўся на родную Полаччыну. На беразе Заходняй Дзвіны акурат узводзіўся новы горад. Той, які сёння называецца Наваполацкам. Разумеў Лукша: навошта шукаць романтику ў далёкіх краях, калі яна поруч з бацькоўскім домам. Знаёмае, блізкае з маленства паядноўвалася з новым, нязведаным. Хіба можна было пра гэта не пісаць?! Тады ж і нарадзіўся адзін з лепшых ягоных вершаў «Глушцы»:

*Прыляцелі, сабраліся дзівакі,
Дзе было такавішча,
На ўзбярэжжы ракі,
І зайшліся, прыжмурыўшы вочы,
На гудроне цэнтральнай плошчы.*

...
*Ды нядоўгім было такавішча глушцоў —
Раскалоў першы промень морак,
І пабачылі птушкі —
З усіх бакоў,
Нібы воблачка, белы горад.*

Працаваў інструктарам Полацкага гаркама камсамола, камсоргам трэста № 16 «Нафтабуд». Крыху пазней звя-

Валянцін Лукша.

«Чырвоная змена», дзе Валянцін Антонавіч загадваў аддзелам літаратуры.

Паважліва ставіўся да маладых талентаў. Рэгулярна ў «Чырвонцы» змяшчаліся літаратурныя палосы, рэцэнзаваліся новыя кнігі, праходзілі пасяджэнні літаб'яднання. У цэнтры гэтага кіпучага творчага жыцця быў сам загадчык аддзела. Малады, энергічны, прыгожы, ён умеў згуртаваць вакол сябе. Хутка і я знайшоў з ім агульную мову. Калі падзяліўся са мной, што збіраецца пісаць лібрэта па творах Мележа, я, не задумваючыся, прапанаваў яму кнігу «Подых навальніцы», якую толькі што набыў.

Пазней Лукша працаваў на рэспубліканскім радыё. Калі ж стаў дырэктарам новага выдавецтва «Юнацтва», ярка раскрыўся і яго арганізатарскі талент: за дваццаць гадоў на гэтай пасадзе ён ператварыў «Юнацтва» ў адно з вядучых выдавецтваў гэтага профілю на савецкай, а потым і на пост-савецкай прасторы. Было ажыццёлена багата праектаў, што займелі шырокі рэзананс. Найперш унікальная «Бібліятэка дзіцячай літаратуры народаў СССР».

Пабачыла свет выданне, роўных якому па значнасці не было на тэрыторыі Савецкага Саюза: пятнаццаць тамоў, шаснаццаць кніг! Былі прадстаўлены літаратуры для дзяцей усіх саюзных рэспублік, а Расійскай Федэрацыі адведзены ажно дзве кнігі. Дарэчы, том беларускай літаратуры «Вяснянка» вытрымаў два выданні. За гэтую серыю Валянцін Лукша, а таксама пісьменнікі Уладзімір Анісковіч і Уладзімір Карызна, якія, рэдагуючы асобныя тамы, вельмі шмат зрабілі для паспяховага ажыццяўлення такой маштабнай задумкі, былі ўганараваныя Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь.

Дзякуючы Лукшу, распачаўся і яшчэ адзін не менш маштабны выдавецкі праект — «Бібліятэка замежнай дзіцячай літаратуры». Ён разлічваўся ажно на 30 тамоў! На жаль, з-за неспрыяльных умоў быў спынены пасля выхаду некалькіх кніг. Затое паспяхова папаўняліся серыі «Бібліятэка прыгод і фантастыкі», «Бацькаўшчына», «Эўрыка» і іншыя.

Не менш важна і тое, што з лёгкай рукі Валянціна Антонавіча беларуская дзіцячая літаратура, па сутнасці, заваявала ўвесь свет. За пятнаццаць гадоў творы ў перакладзе на 16 моў былі накіраваныя ў 110 краін, а ўсё лепшае з замежных літаратур, як правіла, выдывалася па-беларуску.

Выдавецкі клопат, аднак, не перашкаджаў актыўнай творчай працы. Валянцін Антонавіч паспяхова пашыраў жанравыя абсягі: напісаў гераічную драму-паэму «Белыя берагі», паэму-хроніку «Падснежнікі для Веры». Многія яго вершы сталі песнямі. Вельмі важкія набыткі ў галіне дзіцячай літаратуры: кнігі вершаў і тэатра «Аркестр», «Зялёная бальніца», «Лета круглы год», «Крылаты цэх», «Як Ліса вучылася лётаць», «Адзін у свеце край», «Дзень-залацень» — светлыя, сонечныя, дасціпныя. У іх напоўніцу выяўляецца разнастайны свет маленства.

Творчасць Валянціна Лукшы застаецца эмацыянальна блізкай і сённяшняму пакаленню аматараў беларускай літаратуры.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ПРАЙШОЎ ПРАЗ «ЮНАЦТВА»

Вечар памяці лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Валянціна Лукшы адбыўся ў сталічнай дзіцячай бібліятэцы № 1. Доўгі час Валянцін Антонавіч узначальваў выдавецтва «Юнацтва», быў яго арганізатарам. Як вядома, шмат таленавітых твораў паэта адрасавана дзецім і юнакам.

Успомніць свайго старэйшага таварыша і калегу ў бібліятэку завіталі вядомыя пісьменнікі: тыя, хто працаваў з ім доўгі час, і тыя, хто актыўна друкаваўся і супрацоўнічаў з «Юнацтвам». Сярод іх — былы галоўны рэдактар «Юнацтва» Міхась Пазнякоў, які веў вечарыну, былы вядучы літаратурны рэдактар выдавецтва

Уладзімір Мазго, пісьменнікі Мікола Чарняўскі, Іван Стадольнік, Ніна Галіноўская. Вучні гімназіі № 42 і настаўніца беларускай мовы і літаратуры Антаніна Гулякевіч, якая добра ведала Валянціна Лукшу, прачыталі яго вершы.

Супрацоўнікі кніжніцы падрыхтавалі выстаўку кніг Валянціна Лукшы, якія і сёння карыстаюцца попыткам у чытачоў.

Павел КУЗЬМІЧ, фота аўтара

Палачане

Навум ГАЛЬПІЯРОВІЧ

КАМАНДА МАЛАДОСЦІ НАШАЙ

Сёння, калі гляджу па тэлевізары на паўпустыя трыбуны стадыёнаў нашых гарадоў на матчах футбольнага чэмпіянату краіны, успамінаю перапоўнены старэнькі полацкі стадыён «Лакаматыў» з драўлянымі трыбунамі, няроўна засеяным травой полем і тое пачуццё захаплення кожным матчам, якое ахоплівала полацкіх заўзятараў. І хоць полацкая футбольная каманда ніколі не была ў лідарах рэспубліканскага чэмпіянату, палачане яе любілі, многія гульцы былі для іх сапраўднымі кумірамі.

Напрыклад, Коля Пудаў, цэнтральны абаронца... Высокі, мажны, з моцным ударам... За ім бегалі хлапчукі, яму ўсміхаліся дзяўчаты, з ім спыняліся пагаварыць заўзятары са стажам. Хадзілі чуткі, што яго вось-вось запросьцяць у мінскае «Дынама»...

На левым флангу гуляў футбаліст з прозвішчам Гілевіч. Потым не раз я сустракаў яго на полацкім млынакамбінаце падчас сваіх журналісцкіх спраў. Там ён працаваў звычайным інжынерам, але я перанайшаму бачыў у ім тую імклівую «адзінаццатку», якая пад воклічы трыбун прарывалася па левым краі да варот саперніка.

Другім нумарам абароны на поле выходзіў Іван Улдукіс. За яго я хварэў асабліва, бо Іван быў маім суседам па нашым прыгарадным пасёлку. І хоць ён быў нашатам старэйшым за мяне, я часта шукаў нагоду, каб зазірнуць да суседа. Асабліва я падлоўліваў такі момант напружанага гульні. І якое было шчасце, калі мы разам праходзілі праз стадыённую браму пад зайздрослівымі позіркамі знаёмых хлапцоў, заходзілі ў раздзявалку, а потым я адпраўляўся на той сектар трыбун, дзе сядзелі сябры і блізкія футбалістаў. А пасля матча ў раздзявалцы, дзе не было нават душы, я слухаў гарачыя размовы, так званы разбор палётаў з узаемнымі папрокамі пасля чарговага проигрышу, і потым мы разам пешшу вярталіся дамоў.

Нашы куміры ў большасці былі працаўнікамі завода шкловалакна. На сезон іх вызвалілі ад працы, і яны становіліся так званымі падснежнікамі: зарплату атрымлівалі, хоць на працы не паяўляліся. Сезон заканчваўся, і яны зноў становіліся слесарамі, электрыкамі, тымі, кім былі запісаны ў працоўных кніжках. Цікава, што адзін з запасных у камандзе быў начальнікам цэха. І яго падначаленыя на полі «адыгрываліся» на ім напоўніцу.

На славутае футбольнае поле «Лакаматыва» ў свой час адзін раз выходзіў і я: тады шклозаводцы выбылі з чэмпіянату, і іх замяніла каманда вайскавай часці, у юнацкі склад якой разам з іншымі маімі равеснікамі ўвайшоў і я. Але пасля першай гульні старшыня Траскоў, які адказваў за каманду, не прынёс на матч футбольную форму, нас не дапусцілі да гульні, а потым і ўвогуле каманда распалася.

Сярод маіх равеснікаў былі таксама свае куміры. Гэта нападаючы па мянушцы Фрол, абаронца Капур. З «Капурам» потым я вучыўся разам у школе. Звалі яго Гена Раскін. Знешне ён быў сапраўды падобны да вядомага індыйскага артыста. І хоць меў добрую рэпутацыю ў трэнераў, футбольнай кар'еры ў яго не атрымалася. Мяккі, добры, цікавы хлопец Гена, у адрозненне ад многіх сваіх сяброў па футболе, шмат чытаў і няблага вучыўся. Бо, што граху таіць, у наш пасляваенны час лепшымі футбалістамі былі якраз тыя, хто прапускаў урокі, больш часу праводзіў у дваравых кампаніях, а то і проста быў дробным хуліганам...

Цяпер у Полацку новы стадыён у цэнтры горада, ля вала Івана Грознага, са стандартнымі трыбунамі, неаблігым футбольным полем. Але той святочнай аўры, якая была ў мой час, ні вакол стадыёна, ні вакол мясцовых футбалістаў няма.

«Каманда маладосці нашай» засталася толькі ў шчымлівых настальгічных успамінах. Добра, што імёны яе гульцоў не сцерліся з памяці і, думаю, не толькі маёй.

Надзея ЯСМІНСКА:

«ТВОРЧЫ ЧАЛАВЕК —
ГЭТА ДЗІЦЯ, ЯКОЕ ВЫЖЫЛА»

Надзея Ясмінска (Карэліна) — пісьменніца, якая развівае жанры фэнтэзі і магічнага рэалізму, актыўна працуе ў дзіцячай літаратуры. Піша і «для тых, хто шануе ў сабе ўнутранае дзіця». Гутарка з ёю пачалася з наступнага пытання:

— Сёлета вы ўдзельнічалі ў міжнародным конкурсе «Новая дзіцячая кніга» ўсерасійскага выдавецтва «РОСМЭН», дзе атрымалі ўзнагароду чытацкага галасавання за рукапіс «Заклінальнік адзінарогаў». Узяць удзел у гэтым конкурсе было ўсвядомленым ці спантаным жаданнем? Што вы адчулі, калі даведаліся, што чытачам найбольш спадабалася менавіта ваша кніга?

— Калі я пачала ствараць «Заклінальніка адзінарогаў», то не думала ні пра «Новую дзіцячую кнігу», ні пра які-небудзь іншы конкурс. Гэты рукапіс быў для мяне адначасова выклікам і цікавым эксперымантам: справа ў тым, што я распачала яго, не маючы ані найменшага ўяўлення пра сюжэт. Проста прыдумала пачатак: юнак стаіць ля рынкавага пляца і піша на плоце абвесткі «Заклінальнік шукае працу». Што будзе далей, хто вораг, хто сябар? Невядома... Я пісала на адным натхненні, нават не здагадваючыся, што будзе на наступнай старонцы. Вядома, на сярэдзіне аповесці ўжо ведала, якая чакае герояў развязка.

Мае першыя чытачы паралілі падаць твор на конкурс «Новая дзіцячая кніга», але ён аказаўся замаленькі па аб'ёме. Тады я стварыла другую частку гісторыі і адаслала на суд журы ўжо дылогію. Шчыра кажучы, мала разлічвала на поспех, бо «Заклінальнік адзінарогаў» не надта ўпісваўся ў канцэпцыю выдавецтва «РОСМЭН». Але я ўсцешаная, што гісторыя знайшла водгук у чытачоў — хай сёння ў модзе «цёмнае фэнтэзі», усё адно многія працягваюць любіць добрыя светлыя казкі.

— Якая будучыня чакае «Заклінальніка адзінарогаў», што ўжо займеў прыхільнікаў і ў дзіцячай, і ў дарослай аўдыторыі? Усё-ткі пераможцам ён не стаў, хаця і атрымаў чытацкую ўзнагароду.

— Штогод выпускаецца мноства кніг для дзяцей і падлеткаў без узнагарод і рэгалій. Мяркую, што «Заклінальнік...» атрымае папярковы пераплёт, няхай і не адразу і ў іншым выдавецтве. Напрыклад, сваю апошнюю аповесць «Васкавы чараўнік» я адсылала на розныя конкурсы, у многія выдавецтвы, але яе ніхто нібыта не заўважаў. Тым не менш у адным мне пашчасціла: кніжка пабачыла свет у цвёрдай вокладцы і з цудоўнымі ілюстрацыямі ў выдавецтве «Чатыры чвэрці». Таму спадзяюся, што і ў «Заклінальніка...» яшчэ ўсё наперадзе, як і сама цікавыя прыгоды ў герояў.

— Чытачы ведаюць вас як Надзею Ясмінска. Раскажыце гісторыю стварэння псеўданіма.

— Гісторыя вельмі простая, на рускай мове ён расшыфроўваецца так: «Я-с-Мінска». Калі я рыхтавала сваю першую кнігу, маленькі зборнік фэнтэзі-вершаў «Зялёныя песні Эрмінты», працавала ва ўніверсітэце і пісала многа навуковых артыкулаў пад сваім сапраўдным прозвішчам. У мяне былі нават падручнікі па маркетынгу і рэкламе. Таму я вырашыла, што трэба раздзяліць дзве гэтыя

творчыя асобы: тую, што піша сур'езныя кнігі для студэнтаў, і тую, што прыдумляе чароўныя казкі для дзяцей. Да таго ж у Беларусі ў мяне брат-драматург, яго жонка — паэтэса. Мне не хацелася быць часткай клана і пастаянна адказваць на пытанні: «А вы, часам, не сваячка таго і гэтага?». Мяне прываблівала думка быць самай сабой, ісці сваёй дарогай, і са сваім псеўданімам я пачуваюся вельмі камфартна.

— Вы лічыце сябе беларускай ці рускай пісьменніцай?

— Я — беларуская пісьменніца, якая піша на дзвюх мовах: рускай і беларускай.

— Міхаіл Лермантаў напісаў «Дэмана» ў юным узросце, 18-гадовая Мэры Шэлі, якая праславіла сябе кнігай «Франкенштэйн», напісала яе на заклад з Байранам. А што падштурхнула вас упершыню выказаць свае думкі на паперы?

— Я заўсёды была заўзятым кнігалюбом, а ў кнігалюбаў, як вядома, цудоўная фантазія. І ў нейкі момант майму ўяўленню стала цесна ў межах чужых сюжэтаў. Мне хацелася змясціць знаёмых герояў (напрыклад, персанажаў народных казак) у іншыя ўмовы, прыдумаць ім новыя прыгоды. Паступова героі набывалі індывідуальнасць, а гісторыі з імі становіліся больш яркія і насычаныя. Але гэта быў доўгі, практычна «дарвінаўскі» шлях. Не памятаю ў сваім жыцці выразнага моманту, калі пачала пісаць: маўляў, учора была яшчэ звычайная дзяўчынка, а сёння ўжо пісьменніца.

— Пра вашу творчасць ведаюць не ўсе. Ракажыце крыху, пра што вы пішце. Так, нібыта ўпершыню прадстаўляеце сябе чытачам.

— Я не ўмею пісаць сур'езныя вершы. У мяне не атрымліваецца ствараць меладрамы і выдуманых шчымых любімых гісторыі... Я пішу фэнтэзі для падлеткаў і дарослых: там суд такі ж натуральны, як паветра. Таму мне падабаецца магічны рэалізм — там у любы момант можа сцерціся мяжа паміж рэальным і нерэальным. І, вядома ж, менавіта таму я прыдумляю казкі — для дзяцей і для тых, хто шануе ў сабе ўнутранае дзіця.

— А чаму вырашылі пісаць менавіта для дзяцей і падлеткаў?

— Мабыць, праз тое чараўніцтва, пра якое я казала раней. А можа, праз тое, што я сама люблю гісторыі для дзяцей і падлеткаў. Калі б я раптам пачала пісаць якія-небудзь іранічныя дэтэктывы на замову, то пакутавала б і як пісьменнік, і як чытач. Нездарма кажуць, што творчы чалавек — гэта дзіця, якое выжыла.

— Ці бывала, што героі паводзіліся па-свойму, а не паводле аўтарскай задумкі?

— Так, гэта здаралася. Часам я нават казала сваім выдуманым персанажам: «Родныя мае, што вы робіце?», а яны нібыта адказвалі: «Не хвалойся, усё ідзе як трэба». І пасля я разумела: так, героі робяць правільны выбар. Нехта можа бачыць у гэтым містыку, а нехта — логіку. Мне бліжэй лагічнае тлумачэнне: добра прапісаныя характары пачынаюць паводзіць сябе не так, як хоча аўтар, а так, як гэта будзе больш натуральна для іх.

Вось уявіце: у думках я загадваю персанажу: «Ты павінен скокнуць у гэтую яму, так патрэбна для сюжэта». І тут ручка застыла ў паветры. Я не магу працягваць пісаць, таму што герой глядзіць на мяне як на дурніцу і абуралася: «Ты ж ведаеш, што я гэтага не зраблю, я вельмі разумны і асцярожны». Нейкі час мы ўдавана глядзім адно на аднаго. Пасля я кажу: «Ладна, тады цябе ў гэтую яму спіхнуць!» — і персанаж атрымлівае грунтоўнага кухталю. З сюжэтам не паспрачаешся.

— Колькі гадзін праводзіце за работай?

— Хацелася б пісаць гадзіны чатыры на дзень, але так атрымліваецца не заўсёды. Я невыпадкова выкарыстала слова «пісаць», а не «працаваць»: праца пісьменніка заключаецца не толькі ў стварэнні тэкстаў. Ліставанне з выдаўцамі, сустрачы з чытачамі, падрыхтоўка рэвізіту для выступаў, паездкі на фестывалі, абмеркаванне канцэпцыі з ілюстратарамі — нібыта і дні працы, а чарнавікі пустыя. Замежныя пісьменнікі львіную долю такой работы скідаюць на сваіх літаратурных агентаў, але ў нас гэты інстытут пакуль слаба развіты. Так і выходзіць: ты сам сабе пісьменнік, фатограф, дызайнер, сакратар, менеджар і маркеталаг.

Часам даводзіцца схамянуцца: першая праца — пісаць кнігі.

— Кажуць, што пісьменнік — гэта зусім не праца, а хіба што захапленне, якое паграбуе дадатковай адукацыі. Як мяркуеце: пісьменнік — гэта прафесія ці хобі?

— Магу сказаць толькі за сябе. Для мяне — гэта праца, прычым адзіная. Я прысвячаю ёй большую частку свайго часу. Не ведаю, ці можа нейкая спецыяльная адукацыя зрабіць цябе аўтарам, але дадатковыя ўменні спасцігаць даводзіцца. Напрыклад, я наведвала курсы па пастаноўцы маўлення, каб добра выступаць перад публікай і чытаць урыўкі са сваіх твораў. І, вядома, аўтарам-пачаткоўцам не зашкодзіць прайсці курсы нахштальт «Майстры тэксту» ад выдавецтва «АСТ», каб разумець, што такое развіццё героя, кульмінацыя, сюжэтная сінусоіда...

— Акрамя пісьменніцкай дзейнасці, вы яшчэ і аўтар клуба-гульні «Кнігаполіа» для сапраўдных бібліяманаў. Якія кнігі сталі прычынай такой моцнай любові да літаратуры?

— У дзяцінстве мяне вабілі скандынаўскія пісьменнікі: Тувэ Янсан, Астрыд і Барбру Ліндгрэн, Анне-Катарына Вэстлі, Сэльма Лагерлеф і іншыя. Пасля я захапілася англійскай класікай: зачытвалася Дыкенсам, Осцін, Бронтэ... Разнастайныя міфы і легенды, сагі, народныя казкі... З фэнтэзі я пазнаёмілася даволі позна — перад паступленнем ва ўніверсітэт. Гэта быў «Валадар пярсценкаў» Толкіна. У мяне ўзнікла адчуванне, што я зноў сустрэлася з улюбёнымі героямі легенд — толькі ў «свабодным палёце». З таго часу жанр фэнтэзі мяне ўжо не адпускаў.

— Сёння шмат размоў пра тое, што неўзабаве кнігі, газеты, друкаваныя выданні знікнуць з прылаўкаў у сувязі са з'яўленнем электронных носбітаў...

— Пакуль мне слаба верыцца, што гэта адбудзецца, асабліва на рынку дзіцячай і падлеткавай літаратуры. Цяпер выпускаюць такія прыгожыя кнігі — проста творы мастацтва: вокладка, ілюстрацыі, якасная папера, размяшчэнне тэксту... Пачынаеш верыць, што ты трымаеш у руках не проста носбіт інфармацыі, а сапраўдны партал у зусім іншы свет. З'яўленне фатаграфій не выцясніла карціны, і электронныя носбіты таксама не выцясняць паперу — прынамсі, у некаторых жанрах.

— Што прымушае вас рухацца наперад і не пакідаць пачатае няскончаным?

— Гэтае адчуванне больш падобнае да маленькага чарвячка. Ты можаш кінуць справу, апусціць рукі, але рана ці позна ён пачынае цябе тачыць. Часам працэс стварэння кнігі — не проста напісанне рукапісу, а поўны цыкл: рассылкі па выдавецтвах, шматразовае рэдагаванне, прасоўванне, прэзентацыі — бывае настолькі складаным, што кажаш сабе: «Усё, больш ніколі. Трэба кінуць пісьменніцтва і стаць нармальным чалавекам». Гэта нагадвае скарэнне горных вяршыняў: пасля гэтага здаецца, што ніколі не зможаш глядзець на горы. Але праходзіць нейкі час, ты глядзіш на вяршыні і думаеш: «Ну, што, зноў у дарогу?».

***

Неўзабаве пасля нашай гутаркі стала вядома: «Заклінальнік адзінарогаў» набудзе новае жыццё ў маскоўскім выдавецтве «Аквілегія-М». Чакаем на паліцах кнігарняў!

Пытанні задавала Эліна СІВАК

А дзяўчынка малявала караблік...

Казкі ці рэальнасць: пра што хочучь пачытаць у кнігах нашы дзеці?

Зтаго часу, калі я толькі пачынаў свой шлях у літаратуры, надрукаваўшы ў «Бярозцы» першыя апавяданні для падлеткаў, дзіцячая літаратура Беларусі зрабіла вельмі вялікі крок. У пачатку 2000-х кнігі, якія выходзілі для дзяцей на беларускай мове за год, можна было, Кажу без перабольшвання, пералічыць па пальцах. Дый яшчэ з улікам таго, што перавыдаваліся нашыя класікі.

Прарыў (сапраўды — прарыў) быў зроблены: для дзяцей і школьнікаў пачалі пісаць і выдавацца кнігі — вершаваныя і празаічныя. Пакрысе запоўнілася (хоць і не надта яшчэ добра) і ніша літаратуры для падлеткаў — маем некалькі аўтараў, маем прозу рэалістычную, маем гістарычную, маем фэнтэзі.

А вось што мяне змусіла ўзяцца за гэты тэкст, дык тэматыка кніг для вучняў пачатковых класаў. (Тут і далей, калі буду прыводзіць прыклады кніг і называць аўтараў, прашу калег-пісьменнікаў ніяк не ўспрымаць гэта за крытычныя заўвагі і не крыўдаваць тых, каго я не назаву.) Дык вось, давайце зірнём на пералік кніг, якія намінаваліся сёлета на Нацыянальную літаратурную прэмію ў галіне дзіцячай літаратуры:

- ♦ казка Генадзя Аўласенкі «Малпачка — дачка нябеснага дракона»;

- ♦ фэнтэзі Кацярыны Хадасевіч-Лісавой «Канікулы з прыгодамі, альбо Зваротны візіт Зорнічка да хлопчыка Стасіка»;

- ♦ зборнік апавяданняў Тамары Бунта «Дзяўчынка з вільнявага завулка»;

- ♦ казкі Міхася Пазнякова «Возера дзіва»;

- ♦ фэнтэзіныя гісторыі Анатоля Караленкі «Дзецям пра нафту»;

- ♦ вершы Яўгена Калашнікава «Ксюша і ёе дружыя»;

- ♦ зборнік вершаў і апавяданняў Фёдара Гурыновіча «Галінка дабрыні»;

- ♦ зборнік выбраных вершаў Івана Муравейкі «Званочкі ў блакіце»;

- ♦ казка Алены Масла «Мяне завуць Лахнэска»;

- ♦ вершы і легенды Міколы Чарняўскага «Матуля Шо, дачушка Шоша».

Звернем увагу вось на што: адзіная празаічная кніга, у якой паказана рэалістычнае жыццё дзяцей, — кніга Тамары Бунта. Пры гэтым, дзеля справядлівасці, трэба заўважыць, што там дзейнічаюць не сучаснікі, у аснову кнігі пакладзены ўспаміны дзяцінства самой аўтаркі (барані бог, гэта не ўпік паважанай Тамары Бунта!).

Выпадкова? Калі паглядзець на тое, што выдавалася за апошнія гады для дзяцей, мы яскрава пабачым вось такія выразны «ўхіл» у казачнасці і фэнтэзінасці. Пералік фантастычных герояў зойме, пры жаданні, старонку. Тут і малпачкі, і Ветрык з вентылятара, і вірус Шкоды, і загадкавы Шубуршун, і іншпланецяне... Ні ў якім разе не хачу сказаць, што казка ці фантастычная гісторыя — дрэнна. Не, гэта вельмі добра! І гэта няпроста для пісьменніка. З аднаго боку, як быццам і лягчэй «напісаць» прыгоды, карыстаючыся «наборам чараўніка», але ж з іншага — трэба прыдумаць і стварыць асаблівага героя, прыдаць яму такія рысы характару, якія выклічуць сімпатыю і давер у юнага чытача. Пасля столькіх вядомых і «раскручаных» герояў, кшталту Віні-Пуха і Карлсана, надта ж цяжка прыдумаць і ўвасобіць у добрым тэксце

такага героя, які б і запомніўся, і палюбіўся, і быў адрозны ад усіх ранейшых нечым адметным. Сюжэт прыгодаў — таксама далёка не лёгкая справа.

Але чаму пры ўсёй гэтай складанасці, якую ж, вядома, усведамляюць аўтары, яны па-ранейшаму бяруцца за казачна-фэнтэзіныя тэмы? Чаму так мала кніг рэалістычных? Тых, у якіх дзеці б чыталі пра саміх сябе? Чаму так мала самых сапраўдных, рэальных гісторый, цікавых і кранальных, павучальных? Папраўдзе, адказу не ведаю.

Колькі год таму, выпадкова сустрэўшыся ў адной пазнацы з Уладзімірам Ліпскім, нашым мэтрам дзіцячай літаратуры, я набраўся нахабства і... пакрытыкаваў ягоны часопіс «Вясёлка»: усё добра, але, як на мой погляд, не хапае менавіта кароткіх рэальных гісторый пра дзяцей. І пры гэтым, што было б яшчэ цікавей для чытачоў, каб расказваліся яны менавіта самім героем. Добра вядомы прыклад — «Дзяніскіны расказы». (Дарэчы, у Расіі існуе конкурс «Новая кніга», дзе вышукваюцца тэксты менавіта такога плана.) На мае развагі шанюны рэдактар дзіцячага часопіса тады выказаўся каратка: «Дык напішы!».

Назваецца, напрасіўся. Але сапраўды, пачаў пісаць, балазе, дачка толькі-толькі выйшла з дзіцячага ўзросту, добра помнілася вельмі ж многае. За год некалькі такіх апавяданняў, дзе героем была сучасная дзяўчынка (яна «расла» ад 6 да недзе 10 гадоў цягам апавядання), «Вясёлка» надрукавала. Асобныя апавяданні пазней узяла ў сваю чытанку для дзяцей выдавецтва «Народная асвета».

Але ж пішу гэта не для таго, каб пахваліцца ды вылучыцца, а для таго, каб расказаць вось што: публікацыя гэтых апавяданняў у «Вясёлцы» мела для мяне нечаканы працяг. І здарыўся ён праз пяць гадоў — сёлета.

А было так. Запрасіла мяне бібліятэка адной са школ райцэнтра на сустрэчу з дзецьмі — па маёй кнізе-казцы «Сонечная паляна», якая выйшла ў «Мастацкай літаратуры» колькі год таму. Скажу шчыра, сустрэча была для мяне вельмі прыемная, бо падрыхтаваліся і дзеці, і настаўнікі, і бібліятэкары. І рыхтаваліся, не толькі чытаючы казку, але і ствараючы паводле яе малюнкi. Цэлую выставку наладзілі! Малюнкi мне пасля і падарылі, што было прыемна ўдвая.

Пра гэтую выставку і стала расказаць бібліятэкар напрыканцы, называючы аўтараў, нахвальваючы. І вось сярод зайцоў, вожыкаў, ліскаў, ваўчоў, мядзведзяў, крумкачоў і пугачоў — герояў казкі — раптам зусім нечаканы сюжэт! Дзяўчынка сядзіць на беразе ракі, а на хваліх — карабель з чырвонымі ветразямі. Бібліятэкарка спыняецца, хоча з усмешкай патлумачыць, што, мабыць, дзяўчынку так нагнілі «Чырвоныя ветразі» Грына, што яна вырашыла намалюваць іх і падарыць малюнак мне, але... Я заўважаю на белым корпусе карабліка яркую паску. І пазнаю карабель, пазнаю дзяўчынку. Было такое апавяданне ў тым цыкле, які друкавала «Вясёлка»: гераіня разам з бацькам робіць караблік, які пускае ў раку ля свайго горада. Бо бацька ёй расказаў, што іхняя рака ўпадае ў іншую, тая — яшчэ ў адну, а апошняя — у сапраўднае мора. І вось гераіня схацела, каб яе караблік даплыў да мора. Ён, канечне ж, з дапа-

«Караблік». Малюнак Марыі Назаровіч, вучаніцы 2 «А» класа Івацэвіцкай СШ № 3.

могай многіх і многіх людзей даплыў. Да самага сіняга мора. І вярнуўся назад, пасылкай — абветраны і прасолены. Пытаюся ў дзяўчынку, аўтаркі малюнка, калі чытала апавяданне. Яна зараз вучыцца ў другім класе, а чытала год таму.

І запомніла. Значыць, нешта кранула да такой ступені дзіцячую душу, што не паслухалася настаўніцу, зрабіла малюнак трошкі не па тэме...

Яшчэ адзін малюнак на той выстаўцы быў такі ж, не з казачнымі героямі. Таксама намалюваная дзяўчынка (тут я ўжо пазнаў сваю гераіню адразу), якая прыёмам дзюдо валіць на падлогу аднакласніка-хулігана, баронячы свайго сябра. І такое апавяданне было ў мяне. Гэтая дзяўчынка чытала яго ў «Вясёлцы» гады два таму — брала ў бібліятэцы часопіс.

Вядома, я быў вельмі ўзрушаны пабачаным. Значыць, дзецям сапраўды патрэбныя кнігі пра іх саміх, сённяшніх. Так, трэба казкі і фэнтэзі, трэба вершы і легенды, але дзеці прагнуць чытаць і рэальныя гісторыі пра жыццё саміх сябе, пра сапраўдны, не прыдуманы свет вакол. Яны хочучь знайсці аднадумцаў і сяброў, пазнаць сябе ў розных сітуацыях, нечому навучыцца. І прымаюць некаторыя гісторыі так блізка да свайго сэрца, што яны застаюцца з імі на гады.

Безумоўна, мне трэба было б не дзяліцца сваімі эмоцыямі з шанюнымі чытачамі і калегамі. А варта было б, каб тэкст быў такі сур'ёзна-грунтоўны, зрабіць аналіз выдадзеных усіх-усякіх кніг для дзяцей за тры-пяць гадоў, сыпаць лічбамі і імёнамі, лічбамі тыражоў і коштаў... Мы, дарослыя, такія. Нам важнае хіба толькі тое, што грунтуецца на лічбах ды падпёртае цытатамі.

Але я дзялюся эмоцыямі. Як тыя дзве дзяўчынкi з райцэнтраўскай школы — іх гэта кранула, яны пра гэта казалі, як змагі. І мяне гэта кранула і кранае. Таму і кажу сёння без цытат і спасылкаў: нашым дзецям патрэбны не толькі касмічныя гісторыі і прыгоды невядомых істот у чароўных лясах. Ім трэба і апавяданне пра хлопчыка-першакласніка, які аднойчы не зрабіў хатняе заданне, а яго сябар... А што зробіць ягоны сябар — слова за намі, пісьменнікамі. Лічу так. Калі хто згодны са мной — давайце дапішам гісторыю...

Валеры ГАПЕЕУ

Яўген ХВАЛЕЙ: «Сучасныя школьнікі задаюць усё тыя ж пытанні...»

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» (серыя «Пазакласнае чытанне») выйшла кніга Яўгена Хвалея «Прынцэса тусоўкі». «Прынцэса тусоўкі» — твор незвычайны, бо перавыдаецца ўжо пяты раз: адлік ідзе яшчэ з 1991 года, калі першую частку аповесці надрукавалі ў выдавецтве «Юнацтва». Утрымліваць цікаваць школьнікаў на працягу больш як 25 гадоў — справа складаная, нездарма кніга Яўгена Хвалея заваявала ў свой час літаратурную прэмію «Залаты купідон» у намінацыі «Дзіцячая літаратура». Як стваралася «Прынцэса тусоўкі», адкуль бяруцца сюжэты для аповесцей і ў чым сакрэт запатрабаванасці падлеткавай кнігі, распавёў сам аўтар — Яўген Хвалея.

— Ёсць рэчы, пра якія не пішучь, і іх можна знайсці ў маіх кнігах. У савецкі час не прынята было казаць уголас пра таксікаманію і наркаманію сярод школьнікаў, пра так званыя падлеткавыя тусоўкі. Праблема ўзнялася толькі калі пачаўся працэс перабудовы. Пачалі пісаць і ў газетах, і ў часопісах, і нават у кнігах расійскіх аўтараў. У Беларусі я

быў першы, хто выказаўся на гэтую тэму. На той момант працаваў у выдавецтве «Юнацтва» і бачыў, што нашыя сучасныя пісьменнікі пакуль не падышлі да агучвання праблемы падлеткавай наркаманіі. А калі пра яе кажуць паўсюль, чаму б і не напісаць кніжку? Задаўся мэтай, пачаў сам збіраць матэрыял.

Сюжэт «Прынцэсы тусоўкі» разгортваўся амаль што ў нашым доме. Цесць мой працаваў у міліцыі і многа расказаў пра тое, што зараз робіцца сярод моладзі. Ён нават пазнаёміў мяне з чалавекам, які займаўся справамі падлеткавай наркаманіі, і той паказаў патрэбныя дакументы. Тады я зразумеў, што адбываецца ў Мінску. Персанажы «Прынцэсы тусоўкі», вядома, тыпізаваныя, але маюць рэальныя прататыпы: мае дочки вучыліся ў школе, таму я часта хадзіў на бацькоўскія сходы, сачыў за жыццём школы. Кніга засяроджваецца не толькі на тэме наркаманіі ды трыкутніку каханьня галоўных герояў. У «Прынцэсе тусоўкі» паказана, чаму героі дайшлі да трагедыі, што вінаваты ў іх падзенні; адлюстраваная школа, якой яна была

ў 90-я гады, вулічнае асяроддзе моладзі, тыя ж тусоўкі.

Упершыню «Прынцэсу тусоўкі» надрукавалі ў 1991 годзе ў выдавецтве «Юнацтва». Там з'явілася першая частка кнігі пад назвай «Пацукі», і пачалася мая адысея. Куды мяне толькі не запрашалі! За пяць гадоў аб'ездзіў школы амаль па ўсёй Беларусі. Ужо пачалі запытвацца, чаму не пішу працяг. Спаквалі нарадзіліся другая і трэцяя часткі аповесці. З улікам папулярнасці, якой карысталася кніга, Міністэрства інфармацыі праз 9 год яшчэ раз выдала яе ўжо пад рубрыкай «Школьныя бібліятэка». І зноў я вандраваў з «Прынцэсай тусоўкі» па школах. Вострыя дыскусіі атрымліваліся са старшакласнікамі! Мы нават спрачаліся, і гэта было цікава. Кнігу чыталі ды абмяркоўвалі, а бібліятэкары фіксавалі запатрабаванасць твора. У 2008 годзе бібліятэкі падалі заяўку, каб «Прынцэсу тусоўкі» надрукавалі трэці раз. Яна выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», куды мяне выклікалі праз чатыры гады, каб паведаміць, што маюць намер зноў выдаць кнігу ў 2012 годзе, бо на яе

прышоў чарговы запыт. Чацвёртае выданне! А яшчэ праз пяць год свет пабачыла пятае выданне. Зараз, у 2017 годзе, яно мае новае афармленне, стыльную вокладку. Неверагодна, але «Прынцэса тусоўкі» дайшла да пятага выдання нават без майго непасрэднага ўдзелу!..

У перавыданні кнігі я пастаянна дадаваў новыя творы. Так, трэцім разам побач са знаёмай чытачу «Прынцэсай тусоўкі» стаяла аповесць «Анжэла з Бількаў», дзе падзеі адбываюцца ўжо не ў школьным, а ў студэнцкім асяроддзі. Новы тыраж узабагаціўся на апавяданне «Апошняя хата Цялянкі», напісанае ў 2016 годзе. Яно таксама на тэму падлеткавай наркаманіі. У аснове — па-мастацкаму апрацаваны дакументальны факт, бо выпадак насамрэч адбыўся каля майго лецішча.

Мяркую, «Прынцэса тусоўкі» яшчэ доўга будзе зразумелая падлеткам. Дарэчы, падчас нашых сустрэч сучасныя школьнікі задаюць тыя ж пытанні, што і іх равеснікі 10 — 15 год назад. Цяпер ужо не выкарыстоўваецца паняцце «тусоўка», але сама з'ява дасюль жыве.

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

У высях плаваюць гусі

Пункціры

*
Віруе, узбураная —
рабуе
раку вадаспад.

*
«Мама», — гукае
старая жанчына.
Дзівуюся: дзе яна.

*
Што ўрэчаіснаваецца?
Урачыста
трымае свечкі
каштан.

*
Цёхкае:
з цішынёю
слухаю салаўя.

*
Гудкі падае —
цягнік
у водгук уцягвае
наваколле.

*
Адной нагой тут,
а другой!.. —
Маланка
шле некуды гром —
ганца.

*
Спарадкаванья — апрапахі
вісяць:
прадаўцы
гуляюць у нарды.

*
Сам?! —
Выступае

з пусткі паволі
мост.

*
Вяртаюся:
сцэжку
займае трава нанова.

*
Дзе пчолы?!
Цвіце
у Лейпцыгу ліпа.

*
Атрымліваецца!..
Аб паветра
абапіраецца крыламі
бусляня.

*
Спыняецца і ад'язджае
тралейбус у дождж —
збірае
прысутную пустату.

*
Празрыстая:
зораць
сусветы праз цемрыню.

*
Аднакія?! —
У накідах:
перастварае
сасну і яліну снег.

*
Едзе без рук:
дарогу
знаходзіць ровару
рух.

*
Не, не дацягнешся!.. —
З-пад парасона
дражніцца цыгарэтай
дзяўчына з дажджом.

*
Змакрэў:
пад дажджом
лепіць рэкламу хлапец
спех спехам.

*
Накульгвае —
пераўзыходзіць
з кульбай бабуля
сваю хаду.

*
Валодае месцам —
на мосце
атабарыўся жабрак.

*
Блытаецца —
пытае
дарогу завая
ў платоў.

*
Напасвілася:
каравай
паклала карова на выгане —
у аддзяку.

*
Лотаць цвіце:
балота
скарб адтуляе
з патайнаты.

*
Льга-нельга:
мільгае —
гуляе з дзяўчынкаю
матылёк.

*
Сціраюцца далячыні,
лаўлю вачыма
вырай —
арыенцір.

*
Калядныя прыцемкі:
вынікаюць
людзі аднекуль
хто кім.

*
Знахары —
у сноў
выпытваю зместы
страхаў.

*
Каб аднайшліся!.. —
Зярнятамі высі
дождж засявае
дол.

*
Сон у лагчыне:
пчала
будзіць хлапчыну.

*
Спыняюся:
ўпала
яліна — зяпу
развяіў дол.

*
Пакінутыя пасады:
у небаспады
ўцягваюцца буслы.

*
Спадарыні —
мальвы
ўмаляваліся ў двор.

*
Расколіцца ўрэшце?! —
Варона
скідае на брук арэх.

*
Вітае —
світае
днямі й начамі
бээ.

*
Бо жвавы:
у галубоў
булку высмыквае
верабейка.

*
Спаткацца з дажджынамі?! —
З-пад паверхні
вытхваюцца казлякі.

*
Сцягвае ўвагу наўколя:
у плоце
свеціцца постаць —
прагал.

*
Важкі —
валун
агінае сцэжка.

*
Вышэй за сябе!..
Да неба
ўзлятае жаўрук —
спявае.

*
З вудамі —
рыбакі
пільнуюць раку:
сплывае.

*
Пахам захоплівае:
вачмі
шукаю чаромху.

*
Спадыспад наверх:
гракі з праваркай
поле абходзяць —
гаспадары.

*
Сонцам акропленая!.. —
Карпатліва

даследуе піжму
дождж.

*
Відушчая:
вербы
схіляюцца да вады.

*
Поўзае муха
з таго боку шкла —
шукае
дотыку: не са мной?!

*
Гай нерухомее:
абвясічае
вырак з-за хмары
гром.

*
Расхрыстаны —
на грудзях
нясе хлапец крыж:
спякота.

*
Хваля ўзнялася і засталася
высока:
уздымае
вечер сасну.

*
Блукае сад —
наўздагад
падае яблык.

*
Губляю людзей:
тут і там
мільгаюць аўтамабілі.

*
Пахмурае неба:
зрокі
грэюцца аб хурму.

*
Адхуквае рукі
дзяўчына хлапцу:
кахае!..

*
Брук у набытках —
адбітках:
лужа
сюды-туды рассылае
свае сляды.

*
Разгортваецца —
вяду
прасторы да гарызонту.

Шлях

Шлях — гэта прастора
між мной і табой,
шлях — гэта міраж,
не крануты журбой.
ён за тым акном,
хоць здаецца сном.

Не спыняй мой шлях —
не руйнуй душу,
гэта ўсё, аб чым
я цябе прашу.
Ён пакліча зноў,
без цяжкіх акоў.

Шлях — у колерах, запазычаных
у кашуляў, продкамі вышытых,
там, дзе город быў, а цяпер масты.

За талент

Не ганьбіце за талент чалавека,
Адораны ён ім невыпадкова.
І так было не ўчора, а спрадвеку, —
Таленавіты права меў на слова.

Рамеснікаў без талентаў багата
Сярод хацінаў і апартаментнаў.
Але між іх заўжды былі — для свята
І захаплення людзі-дываменты.

Без іх наш свет здаваўся б надта шэры,
Без іх заўсёды не хапала б фарбаў.
Без талентаў ніхто б ужо не верыў,
Што ёсць духоўныя на свеце скарбы.

Русалка

(трыпціх)

- 1 -
Не ідзі той сцяжынкай,
што да віру вядзе,
лепей абміні.

Не чапай ты чужое,
што ў нязвычайнай вадзе,
лепей адштурхні.

Не шукай тых прыгодаў,
што ў нязведаных водах,
дзе русалка жыве...

- 2 -

Па начах яна глядзіць
з-пад вады на неба зорнае,
у яе сумныя вочы.
Вуж пільнуе цішыню
побач з ёю ля гарлачыка,
мабыць, тут ён гаспадар.

- 3 -

Але днём яна — на дне
прыкрывае цела травамі,
тут яе месца спакою.

Тут яна сама з сабой,
са сваёй глухой маўклівацю,
зноў нараджае віры.

Стары сервант

Яго перацягнула
я ў бок сваёй веранды.
А ён, мабыць, прывык
за шмат гадоў стаяць
на ганаровым месцы
ў мінулых жыхароў,
як самы важны пан,
прад крэслам ці сталом.

Яго прыстасавала
я пад сервант для зёлак, —
хай сушацца над шклом,
дзе быў раней крышталё.
І вось — няёмкі рух:
і шкло, як акулары,
разбілася, ушчэнт,
рассёкшы мне далонь.

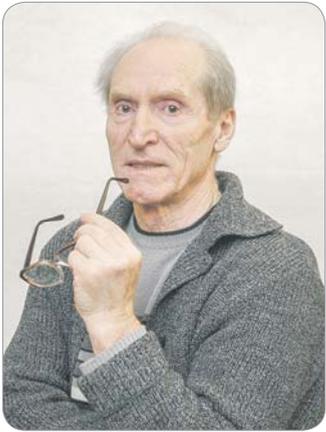
Партрэт невядомай святой

Занадта вялікі партрэт
для самага простага кута
ў маленькім звычайным пакоі
быў куплены мною між іншых,
не маючых кошту рэліквій,
калі я ўвайшла ў гэты дом.

Занадта вялікі партрэт
па змесце вачэй і аправы,
каб можна было раўнадушна
прыняць як чужую ікону
і па праваслаўнай традыцыі
аздобіць яе ручніком.

Занадта вялікі партрэт,
абаяла якога — пакуты:
збіенні... ганенні... гарэнне...
на самым рэальным кастры.

Алег
ЖДАН-ПУШКІН

Што ні кажы, а прафесія пісьменнік — сумніўная. Адзін з маіх прыяцеляў, калі цікавяцца, дзе і кім працуе, адказвае: лёгчыкам сельскагаспадарчай авіяцыі, — і цікаўны задавальняецца. Аднак прыяцель і на самай справе лётаў некалькі гадоў, — а што адказваць мне? Скажы — шафёрам, спытаюць, на якой машыне, у якой аўтабазе; адкажы — інжынерам: на якім заводзе, у якім цэху? Таму я кажу — сцэнарыстам. Прафесія цяпер зразумелая, даступная, ну, а пару сцэнарыяў я і сапраўды напісаў.

Я прыехаў да Сожа з вудамі на досвітку. Густы туман накрываў і вёску Падлужжа, і лес у Засожжа. Нядаўна лілі спорныя дажджы, і астравок, на якім я размясціўся мінулым разам, аказаўся недасягальным. У разгубленасці стаяў на беразе.

— Перавезці? — раптам пачуў бадзёры голас.

— Перавезці, калі не жартуеш, — адказаў у туман.

Праз хвіліну стукнула вясло, хлюпнула вада і паказалася лодачка-душагубка. Стоячы на адным калене, кіраваў ёю мужычок гадоў шасцідзесяці, з цікавасцю пазіраючы на мяне.

Яшчэ хвіліна, і мы на востраве. Мужычок паспешліва ўцягваў лодку на бераг і паглядаў, быццам баючыся, што я знікну ў тумане. Быў ён не па-ранішняму ажыўлены.

— Пачакай, — сказаў. — Я табе месца пакажу. Ключе — толькі здымай.

Бягом пабег наперадзе мяне па мокрай траве.

— Вось! Стой тут. А я тут.

Стаяў побач, глядзеў, як я разбіраю снасці.

— З горада? — спытаў.

— Угу. У адпачынку. З Мінска.

— На што будзеш лавіць?

— На чарвяка.

— А цеста няма?

— Няма.

— Хочаш, дам?

Кінуўся да свайго клуначка, прынёс.

— З анісавым алеем! У-у... — панюхаў. — Я ўчора ляшча на яго ўзяў, вуда папалам... Туман падымецца — конікаў налаўлю. Браў на конікаў? Учора плоткі ўзяў — у-у... Старая ўвесь дзень бурчала, не любіць скрэбці. Лянівая стала: старая. Дзе б гэта маладую знайсці? — захічкаў. — Вось здзівіліся б, калі б прывёў!.. Дзе працуеш?

— На кінастудыі. Сцэнарыстам.

— Гэта як жа?

— Сцэнарыі для кіно пішу.

— Да ну? — войкнуў. — Цябе мне і трэба!.. Тэлевізар у мяне не працуе. Можа, паглядзіш?

— Не, я ў тэлевізарах не разумею.

— Не разумееш? Угу...

Я адчуў, што павага і цікавасць да мяне ўзраслі.

— У цябе лішняга паплаўка няма?

— Ёсць.

— Давай мяняцца.

Памяняліся. Задаволена разглядаў новы паплавок.

— А кручкі?.. Ану пакажы. А ў мяне — вось...

Збегаў, прынёс.

— Гэты я ў пракурора выменяў. А гэты ў Лук'янчыка, карэспандэнта. Ведаеш пракурора?

— Ведаю.

— А Лук'янчыка?

— Таксама ведаю.

Яшчэ на парадак падскачыла цікавасць.

— Гэта не ты яму тэлевізар адрамантаваў? Казаў, прыехаў чалавек з Мінска, зрабіў лепш, чым у майстэрні.

— Не, гэта не я.

Потым мы мяняліся лёскамі, грузіламі, павадкамі. Нават і чарвякамі: я ў горадзе накапаў, ён — тут.

— Паглядзім, якіх больш любіць: вясковыя ці гарадскія... У Лук'янчыка які тэлевізар? «Гарызонт» ці...

— Дык я не ведаю. Я ў яго дома не бываў.

— Угу...

Тут у яго кльнула. Выцягнуў плотку, са шкадаваннем паглядзеў на мяне: добра б абмяняцца і рыбкай, ды ў мяне не клявала.

— Станавіся на маё месца, а я — на тваё, — знайшоў выхад.

І выняў падлешчыка.

— Мяне рыба любіць. Куды я, туды і яна. Я, калі быў малады... усе дзеўкі мае. Не паспею закінуць — клююць! — шчасліва рассмяяўся. — Ну, а цяпер старая клюе.

З раніцы да вечара клюе. Бывала, як забурчыць, я ёй тэлевізар уключу. А радыё слухаць не хоча. — Уздыхнуў. — Ну і як там у вас, у Мінску?

— Ды як сказаць...

— А нам зямлю прапануюць браць.

— Ну? — бадзёра адгукнуўся я. — Возьмеш?

Аднак на бадзёрасць маю новы знаёмы не адгукнуўся.

— Ці я дурны?

Зрэшты, праз хвіліну засумняваўся.

— Вядома, зямля ёсць зямля... А здароўе дзе ўзяць? Мне ўжо шмат зямлі не трэба — два метры. Раней трэба было думаць.

Калі я з голаду пух, не думалі... Жыццё прайшло — бяры. Мне цяпер — тэлевізар вечарам паглядзець. Пасмяяцца з іх. Га? — ізноў запытальна зірнуў на мяне.

Я прамаўчаў.

— Зноў жа, адзін сын у Крычаве, іншы — у Магілёве. Дачка ў Гродне...

— Ну а іншыя? Таксама не хочучь?

— Не, ніхто не хоча. Вось хіба Мацвей возьме... Хцівы. Кручок зачэпіць — лезе ў ваду, хоць Вялікдзень, хоць Пакровы. Зальецца калі з-за кручка.

— Хто гэты Мацвей?

— Ды тут адзін... Сусед мой.

— А маладыя?

— Пра маладых не ведаю. Можа, хто і возьме... На сходзе языкамі мянцілі шмат: калі, дзе, колькі?

— Выходзіць, ты супраць перабудовы.

— Ясна, супраць. Я сваё адмянціў.

— Хай усё застаецца як ёсць?

Ён надоўга задумаўся.

— Хай застаецца. Лепш не будзе. Колькі жыву, як што прыдумаюць — горш. Зноў жа, які мужык у адзін год перабудоўвае і хату, і клеў, і сабачую будку?.. Якая перабудова, калі тэлевізар не магу адрамантаваць? У горад везці — машыну трэба, тут — няма каму... Га? Паглядзеў бы. Рыбы табе налаўлю — колькі хочаш.

— А да рыбы? — неасцярожна пажартаваў я.

— А як жа! — усклікнуў. — Само сабой! Што я, не разумею? Будзеш задаволены. Пойдзем, га? Паяльнік у мяне ёсць.

— Ды жартую я. Не разумею ў тэлевізарах. У мяне зусім іншая праца.

— Угу... Зразумела.

«Перабудова... — мармытаў сам сабе. — А тэлевізар не працуе. Радыё працуе, а тэлевізар не».

— Нашаму народу ніякая перабудова не дапаможа, — сказаў уголас.

— Чаму?

— Незайздрослівы. У цябе ёсць карова, а ў мяне няма — ну і хрэн з табой. Пі сваё малака, хоць заліся, а я гарбаткі пап'ю. Зайздрослівыя лепш жывуць. Вось Мацвей... Толькі б грошы грэбці.

— Насаліў ён табе?

— Хто, Мацвей? — здзівіўся. — Не. Ён нічога. Мы з ім... лічы, усё жыццё.

Між тым адну за адной вымаў плотак, падлешчыкаў.

Паглядаў вінавата: хацеў, каб і ў мяне клявала.

— Грышка!.. — пачуўся глухаваты і паграбавальны голас. — Ты дзе? Перавезці! Адразу кінуў вудзіліна, кінуўся да лодкі.

Мужчына, якога ён прывёз, аказаўся вялікі, цёмны і, бадай, суровы і характарам, і тварам. Нядобра зірнуў у мой бок і, не кінуўшы, не спытаўшы, ці добра рыба бярэцца, пачаў адыходзіць у туман.

— Ён... — шэптам сказаў Грышка і, трывожна паглядзеўшы ўслед, весела дадаў: — Баіцца, што ўсю рыбу пералаўлю.

Кліч «Грышка!» раздаваўся яшчэ некалькі разоў, і адразу мой новы знаёмы кідаўся да лодкі. А іншы раз, прыслухаўшыся, кіраваўся да таго берага без клічу: здагадваўся, што стаіць там хтосьці — прыехаў з горада на аўтобусе — з чужых. Да незнаёмых ён праяўляў больш цікавасці — адводзіў на «добрае» месца, і ў тумане я чуў ужо зразумелую мне размову: «З горада? Дзе там працуеш? У тэлевізарах не цяміш?.. Давай паплаўкамі мяняцца. А кручкі ёсць?..»

Бераг паступова насыляўся, ажываў.

— Глянь! — раптам крыкнуў Грышка і паказаў на гарызонт, дзе за туманам падымалася сонца — велізарнае, ружовае,

дасканалае. — Божа! — усклікнуў, ляснуў па каленях рукамі. — Колькі жыву — не нагляджуся на гэтую прыгажосць!..

Туман над ракой клубіўся, знікаў па цячэнні, адкрывалася Засожжа, і лес за ракой здаваўся бязмежным.

Разгублена глядзеў то на сонца, то на мяне, нібы закліваючы ў сведкі, з жалем хітаў галавой.

— Нельга паміраць, — ціха дадаў. — Трэба жыць.

Стаяў, апусціўшы руку з вудай, забыўшыся пра паплавок.

Час ад часу ён аббягаў усіх, каго перавёз: «Ну, ключе?.. На паспрабуй на цеста... Кручок у цябе які, пяцёрка?.. Шмат, давай тройку... Як ты завязваеш? Дай я... Вось, другі паварот».

Наведваўся і да Мацвея. «Не бярэ ў яго, — заклапочана паведамляў, вярнуўшыся. — Ай-яй-яй...»

Засакаталі, сагрэўшыся, конікі ў высокай траве, і Грышка, пакінуўшы вуду, пайшоў лавіць іх. Заміраў, прыслухоўваючыся, і раптам кідаўся, быццам яму не шэсцьдзесят, а шэсць ці дзесяць гадоў. Праз паўгадзіны прынёс поўны запалкавы пачак, падаў мне.

— Адзін конік — адзін галавень.

Конік па-беларуску — «кузнечик», галавень — «голавль».

Раптам з-за куста, дзе стаяў Мацвей, пачуўся адборны мат. Грышка прыслухаўся з цікавасцю.

— Вялікая сарвалася, — растлумачыў мне. — Калі маленькая, ціха лаецца, вялікая — гучна. І з начальствам так: маленькае — слаба, вялікае — моцна.

— А чаго лаецца?

— Як з вамі не лаецца? — прылічыў і мяне да клана начальнікаў. — Што ні зробіце, усё папярок мужыку. Калі б не вы, даўно перабудову скончылі б.

— Я не начальства, Грышка.

Прамаўчаў: маўляў, гэта яшчэ паглядзім. Усе цяпер адмаўляюцца, хто можа.

Ніхто не вінаваты, а жыццё прайшло. Добра праехаліся на сялянскім гарбе. Баяцца, што прыйдзеца злезці.

Мацвей зноў загрукатаў.

— Не шанце яму сёння. Злы прыйшоў, таму не шанце. Зараз дахаты пойдзе. Ай-яй-яй.

І праўда, праз тую хвіліну, што была пагрэбна, каб сабраць снасці, Мацвей, плюючыся, вылез з-за куста. Спыніўся каля нас, сярдзіта паглядзеў на мяне.

— З Мінска чалавек, — сказаў Грышка. — Па тэлевізарах.

Інфармацыя гэтая на Мацвея ўражання не зрабіла.

— Што злавіў?

Грышка паслужліва паднёс вядзерца з рыбай.

Мацвей вылаяўся, закурыў.

— Ну, што там у вас, у Мінску? — з пагардай звярнуўся да мяне. — Разагнаць вас усіх трэба.

Адказаць проста: каго і за што? Але Мацвей адказаў не хацеў і не чакаў.

— І зямлю, і рыбу атруцілі, паразы.

— Мацвейка, — ласкава прамовіў Грышка, — яны не начальства. Яны...

— Канчаецца ваш час. — Зноў багата сплюнуў. — Усе вашы тэлевізары і газеты.

— Пачакай, дзядзька, — не вытрымаў я. — Па-першае, пры чым тут я? Па-другое...

— Усе цяпер ні пры чым. Усе за праўду... Перавезці! — кінуў Грышку і пакрочыў.

Грышка паслухмяна пабег следам.

Там, каля пратокаў, яны яшчэ пра нешта пагаварылі. Голас Мацвея гучаў паграбавальна, уладна, Грышкі — паслухмяна.

Вярнуўся ажыўлены, нібы адчуў палёк без Мацвея.

— Ох, дужы мужык, ох, дужы... — мармытаў. — Калі б мне яго здольнасці, даўно б у Маскве жыў.

— А ўсякія, якія ёсць. Працаўнік. Толькі характар цяжкі. Свет такі, што з адным трэба выпіць, з другім рыбу палавіць, а ён — не, ніколі.

— Значыць, характар важнейшы за здольнасці?

— Само сабой.

— А ў цябе?

— У мяне яго зусім няма.

Такая вось сітуацыя. Цяжкі характар — дрэнна, лёгкі — яшчэ горш. «Здольнасці», атрымліваецца, і зусім не маюць значэння.

— А што зробіш? — па-філасофску мармытаў Грышка. — Такое жыццё... У яго таксама тэлевізар не працуе, — раптам паведаміў з новай надзеяй. — Другі год. Калі б ты яму... Ён бы табе...

— Грышка, — павучальна пачаў я, — калі ў цябе хварэе карова, каго клічаш?

— Няма ў мяне каровы, здаў. Калі ў Мацвея малака вазьму, калі чаю пап'ю. Ого, карова!.. Пракармі яе.

— Ну, кабанчык.

— Кабанчык ёсць, — сумна адказаў, даўно здагадаўшыся, куды гну. — Ветэрынара клічу, бутэльку яму на стол.

— Дык вось я не ветэрынар, Грышка, зразумела?

— Зразумела... Чаго незразумелага?

Аднак пасля гэтай размовы зажурыўся, а там і пачаў неспакойна азірацца на вёску.

— Старая ў агародзе корпаецца... Вунь мая хата, насупраць. Бач, як яе круціць... Сярэдзіна ў яе баліць. Можа, таму і бурчыць. Мне гэты тэлевізар... А ёй... Пайду, трэба дапамагачь. Ты пакрычы, калі надакучыць, я перавязу. А не хочаш — там, ніжэй, масток ёсць.

З гэтым жа паведамленнем абышоў іншых па беражку.

Сабраў вуды, павалокся, горбячыся, захрасаючы нагамі ў траве, — зусім іншы чалавек, чым той, што паўстаў з туману.

Вось і вясло стукнула, хлюпнула каля днішча вада.

— Гэй!

Я азірнуўся і ўбачыў яго нечасаную галаву над высокай травой.

— Не паглядзіш?

Плюнуў і кінуў вуду.

У тэлевізарах я разумею толькі засцерагальнікі. Выцягнуў першы — так і ёсць. Праз хвіліну тэлевізар працаваў.

Грышка і ўзрадавана, і дакорліва хітаў галавой: маўляў, што ж ты? Не сорамна?

— Мар'я! — крыкнуў у акно. — На стол! А калі выпілі па чарцы гарэлкі і закусілі бульбай з яечняй — і панібрацкі, і клопатна пхнуў мяне рукой:

— Слухай!.. Давай Мацвею адрамантуем, га? Ну, я цябе прашу!..

Пераклад з рускай мовы
Наталлі СВЯТЛОВАЙ

Асобным словам

Алесь ЕМЯЛЯНІАЎ-ШЫЛОВІЧ

Легендарны і трагічны

Паэт

Паэт пакутуе за праўду штодзённа з 10 да 13:20
У 11:10 яму прыспівае ён выходзіць
расшпільвае прарэх
зашпільвае прарэх
Вяртаецца перхае і апяць пакутуе за праўду

За ім замацавалася амплуа «выклятага паэта», «каскадзёра літаратуры», як называў яго крытык Ян Маркс у сваёй кнізе «Легендарныя і трагічныя» (1986). Пасля смерці большасць з тых, хто яго ведаў, былі ўпэўненыя, што ён скончыў жыццё самагубствам.

Сёння мы пагаворым пра аднаго з самых папулярных і неардынарных польскіх пісьменнікаў сярэдзіны ХХ стагоддзя Анджэя Бурсу.

Лірычны герой верша «Паэт» — такі сабе сярэднестатыстычны паэцік, менеджар ад літаратуры, пакліканы змагацца за праўду і народ, але робіць ён гэта вельмі бюракраатычна. Бурса ў сваім вершы выкрывае неспраўднасць, непраўдзівасць і сацрэалістычны пафас у паэзіі, зрывае маскі з такіх вось крывадушнікаў і цынікаў. Дарэчы, нявыдадзены зборнік вершаў меў называцца «Кат без маскі».

Увогуле, што тычыцца мовы вершаў Бурсы, яна перанасычаная вульгарызмамі, размоўнымі словамі, пафаснымі-прапагандысцкімі газетнымі штампамі, якія аўтар наўмысна ўводзіць у тэкст, ствараючы атмасферу тэатра абсурду.

Не дзіва, што кракаўскае выдавецтва адмовілася друкаваць такія крамольныя творы, пагатоў такой неспрыяльнай парой. Нагадаю, на дварэ быў 1956 год, гамулкаўская адліга толькі ў самым пачатку, але Бурса не паспеў стаць вядомым пры жыцці. Ён памёр 21 лістапада 1957 г. ва ўзросце 25 гадоў ад хранічнай хваробы — недастатковасці аэртальнага клапана. Пры жыцці ў часопісах былі надрукаваныя 37 ягоных вершаў і апавяданне «Масон». Але гэта малая частка спадчыны. Акрамя вершаў, яму Бурса належыць сюррэалістычны раман «Забойства цёткі», паэма «Луіза», фантастычнае апавяданне «Цмок», п'еса «Звяры графа Каліёстра», а таксама шматлікія рэпартажы, фельетоны, рэцэнзіі, напісаныя падчас працы ў «Dzienniki Polskie». У Кракаўскім тэатры Teatr Cricot II ішла ягоная п'еса «Карбункул».

Нягледзячы на тое, што паэта няма з намі ўжо 60 гадоў, многія з ягоных вершаў застаюцца актуальнымі і сёння.

«НЕ АДКІНУТАСЦЬ, А АДМЕТНАСЦЬ»,

альбо Як талент перамагае прастору

Чалавек упрыгожвае месца ці месца — чалавека? Як творца, што жыве не ў сталіцы, знаходзіць свайго чытача? І ці можна казаць сёння, у час інтэрнэту, пра існаванне літаратурнай правінцыі? Таму што цяпер ёсць магчымасць трымаць сувязь з выдавецтвамі, змяшчаць тэксты на асабістых старонках і ў блогах, кантактаваць з калегамі. Напрыклад, у творчым жыцці паэткі Тані Скарынінай інтэрнэт адыграў пэўную ролю: адна з яе кнігі была надрукавана ў Нью-Ёрку пасля таго, як выдавец заўважыў яе творы ў сеціве. А ў той жа час Таццяна Барысік, прэзаік і паэт, не аматарка глабальнай сеткі. Сваім досведам дзяліліся творцы, што жывуць у розных гарадах Беларусі, падчас дыскусіі «Беларускія пісьменнікі ў рэгіёнах: ці шкодзіць таленту правінцыя?». Незалежна ад таго, дзе жыве творца, ён можа знайсці плынь, у якой адчувае сябе патрэбным і мае што сказаць. Але як стаць запатрабаваным, гучна прамаўляць беларускае слова, каб яго пачулі не толькі тыя, хто побач, але і ва ўсёй краіне, нават па-за яе межамі? Гэта цалкам магчыма, сцвярджаюць творцы, што адзначаны рознымі літаратурнымі прэміямі.

Таццяна Барысік, прэзаік і паэт з Магілёва, распавяла:

— Палову жыцця я правяла ў Бабруйскім раёне, даглядаючы бабулю з дзядулем. Па размеркаванні трапіла ў той жа раён, у вёску, якая мела гістарычную назву Дурынічы. Што тычыцца Магілёва, не ведаю, ці можна назваць яго правінцыяй. Магілёў — гэта абласны горад. Нельга сказаць, што ў нас няма літаратурнага жыцця. Яно проста адасоблена. У меншых гарадах і мястэчках цяжэй. Але творчасці гэта не шкодзіць. Часам нават дапамагае. Назіраць жыццё лягчэй: яно само грукаецца ў дзверы. Часам раскажуць нават тое, што ты ўвогуле не хочаш чуць... Ды і правінцыя бывае розная. Усё залежыць ад канкрэтнага горада ці мястэчка, то-бок людзей. І галоўнае — які творца сам.

Таня Скарыніна са Сморгоні прызналася:

— Я ніколі асабліва не імкнулася ў літаратурныя колы і вельмі здзівілася, што яны існуюць. Пачалі выдавацца мае кнігі, я атрымлівала запрашэнні на фестывалі, прэзентацыі, але мяне гэта не вельмі зацягнула. Пазнаёмілася з многімі выдатнымі асобамі, вельмі цешылася... Пабегала-пабегала — і вярнулася дадому. Мне не патрэбны пачобныя людзі, каб пісаць. Пісьменнік сам па сабе адзіночка. Але я не пісьменнік — я паэт, і больш нікім не хачу быць.

Чым адрозніваюцца аўтар з Мінска і аўтар з Баранавіч, калі абодва таленавітыя і ініцыятыўныя? Адказу не будзе, бо яго не існуе. Таццяна Барысік зрабіла выснову:

— Правінцыя — гэта не адкінутасць, а сінонім слову «адметнасць». Чалавеку, які жыве па-за Мінскам, не трэба забываць, што яго рэгіён, малая бацькаўшчына — гэта адметнасць. Адметнасцю можа стаць, напрыклад, ужыванне ў творах дыялектных слоў, якія знікаюць. Бацькаўшчына — гэта вір. У маладосці шмат хто хоча вырвацца. Але ў сталыя гады радзіма ўсё раўно зацягвае. Земляку з земляком прасцей паразумецца.

Праблема пісьменнікаў з рэгіёнаў толькі адна — адлегласць. Але талент і жаданне заўсёды дапамогуць, лічыць Анаголь Брусевіч, паэт, прэзаік, перакладчык, выкладчык з Гродна:

— Талент праяўляецца спачатку на маладой радзіме, але каб яго рэалізаваць, трэба часта выязджаць. Правінцыя — штука складаная. Гародню цяжка назваць правінцыяй. Чым яна адрозніваецца ад стольнага Мінска? Толькі тым, што ў вас людзей больш. Вядома, у Мінску больш шанцаў для творчай рэалізацыі: ёсць магчымасці сустракацца з чытачамі, выдаваць вершы, удзельнічаць у конкурсах, тусоўках. Літаратура і літаратурны працэс — розныя рэчы.

Адно — пісаць вершы ў стол, іншае — сустракацца з чытачамі, друкаваць гэтыя творы... Але, з іншага боку, Беларусь — не такая вялікая краіна. Паміж нашымі гарадамі тры гадзіны язды. Можна спакойна жыць у Гародні і быць творцам. У гарадзенцаў яшчэ такая ментальнасць: трохку нелюбоў да Мінска, нахталт адноснаў паміж Варшавай і Кракавам, Масквой і Піцерам. Мне часам прасцей паехаць у Варшаву ці Беласток (я там часта бываю), чым у Мінск. Апошні раз я тут быў тры гады таму. Увогуле, у Гародні нядаўна адкрыўся бар «Правінцыя», дык усе абураліся: мы не правінцыя, мы — каралеўскі горад. Можа, пераймаюць гэты бар, бо інакш не ведаю, хто туды пойдзе.

Анаголь Брусевіч увогуле супраць фармулёўкі «літаратар з правінцыі»:

— Лепш казаць пра рэгіёны, бо кожная нацыянальная літаратура складаецца з літаратурнай рэгіянальнай. Астатняе — штучныя непатрэбныя рэчы. Неяк сутыкнуўся са словам «замкаддзе». Нехта ж прыдумаў такое! Не хацелася б, каб было ў абвештажэнні: прыехаў да вас з замакддзя Анаголь Брусевіч. Я з рэгіёна, які мяжуе з Польшчай і Літвой, ён бліжэйшы да Еўропы, чым рэгіён мінскі. Можна ўзяць прыклад з палякаў: у іх кожны горад мае свае выдавецтвы, суполкі, часопісы — сапраўдны знак роўнасці. Нам трэба да гэтага імкнуцца.

Пісьменніца Алена Брова, якая жыве ў Барысаве, падсумавала:

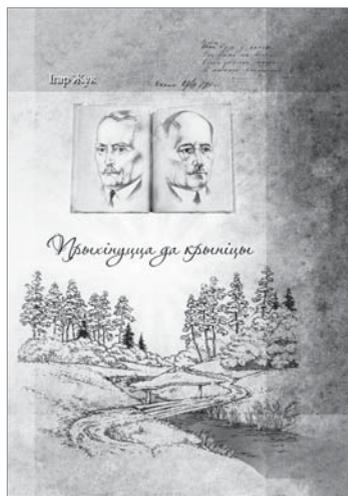
— Вельмі важна заўважаць тое добрае, што можна знайсці ў сваім рэгіёне, на сваёй зямлі. Жыццё не ў Мінску не перашкаджае пісьменнікам быць актыўнымі ўдзельнікамі літаратурнага працэсу. Яны друкуюцца ў сталічных выданнях і не толькі, удзельнічаюць у літаратурных марафонах. Яны рэалізоўваюцца як аўтары.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Крыніцы назаўсёды

Апошняя кніга Ігара Жука: пасляслоўе

«Прыхінуцца да крыніцы» — глыбокае і ўдумлівае даследаванне тэмы і матыву беларускага шляху ў паэтычнай спадчыне Янкі Купалы і Якуба Коласа, асэнсаванне выключнай значнасці гэтай тэмы ў станаўленні нацыянальнай літаратуры. Аўтар планаваў выданне кнігі да свайго шасцідзесяцігоддзя, аднак рэалізаваць задуманае не паспеў.

На вечар памяці Ігара Жука прыйшлі сваякі, сябры, пісьменнікі і паэты, усе тыя, хто яго добра ведаў і шанаваў. Успаміналі таленавітага вучонага-літаратуразнаўца яго калегі: Аляксей Пяткевіч, Мікалай Даніловіч, Ала Петрушкевіч, Павел Навойчык, былая аспірантка Надзея Чукічова, паэты Данута Бічэль, Юрка Голуб, маладое пакаленне, цяпер

магістранты Дзмітрый Даўгаполік, Вікторыя Смолка, Аліна Паўлоўская, па скайпе з аўдыторыяй звязаліся вядомыя навукоўцы Іван Штэйнер з Гомеля і Вячаслаў Рагойша.

Прадмову да кнігі «Вянок айчыннага літаратуразнаўства» напісаў Іван Штэйнер, у яго ёсць такія словы: «Сваю апошнюю манаграфію доктара філалогіі Ігар Жук не ўбачыў: яна выйшла праз некалькі месяцаў пасля ягонага нечакана-трагічнага сыходу... Але выключная значнасць яе (манаграфіі) праявілася ў яшчэ праявіцца ў большай ступені зусім у іншым. Бо пісаць пра беларускую літаратуру па-старому пасля выключнай, не пабаімся гэтага слова, працы Ігара Жука — немажліва. Максім Багдановіч у развітальным вершы акцэнтаваў, што ён «кні-

гу мае». Не зборнік вершаў, не храналагічную ці тэматычную анталогію, а менавіта кнігу. Манаграфія Ігара Жука — найперш Кніга.

Згодна са святым Евангеллем, у Бога ўсе людзі жывыя. Вось чаму быццё ўяўляецца бясконцым пыльным шляхам, на якім стаяць беларусы розных эпох і пакаленняў. Шукаюць яны Бацькаўшчыну. І разам з ім Ігар Васільевіч Жук, пасмяротная кніга якога становіцца вянкам, што кідаецца ў Атлантыду часу як сімвал ушанавання адвечных пошукаў».

Дачка навукоўца Вольга падзякавала за добрую памяць пра бацьку і ціха, пранікнёна сказала: «Чую бацькаў голас, як ён казаў, што ён казаў, гэта — мая крыніца, быць годнай дачкой — Ігаравай звацца...»

Ірына ШАТЫРОНАК

Вучань Жуля Верна і антычных трагікаў

Многім нашым творцам, якія падымалі «вялікія ідэі змагання, будаўніцтва, гуманізму» і г. д., уласціва баяцца займальнасці. Лёгкасць, дынаміка, вострасюжэтнасць, саспэнс — усё тое, чым дасканалы валодалі найбольш чытаных пісьменнікаў Беларусі — Янка Маўр, Уладзімір Караткевіч, Іван Шамякін, Васіль Быкаў, — выклікала ў «сур'ёзных аўтараў» раздражненне, якое было атуленае зайздасцю ўсіх адценняў. Зайздасць цалкам зразумелая: так цікава пісаць многія не ўмелі.

Безумоўна, у названых тут папулярных пісьменнікаў былі і слабыя бакі — не заўсёды гнуткая беларуская мова і вытрыманы стыль. Для іх, у адрозненне ад ранняга Кузьмы Чорнага альбо Міхася Стральцова ці Янкі Брыля, галоўнае было не музычнае гучанне фразы, а наколькі напісанае можа захапіць і не выпусціць са сваіх абдымкаў простага чытача, абьякавага да эстэтычных тонкасцяў.

Янка Маўр здзіўляў фантастыкай і экзотыкай, Караткевіч — фэнтэзіінымі супергероямі мінуўшчыны, Шамякін — нечаканай трактоўкай сучасных персанажаў, якія нагадвалі казачных асілкаў.

Васілю Быкаву, гэтаму ці не лепшаму майстру трылера ў нашай літаратуры, эстэтычна было далёкім надаваць сваім героям супермэнскую адназначнасць. Жыццё — гэта падман, вонкавае дастаткова часта абарочваецца супрацьлегласцю. На гэтую думку Быкава натхніў... Жуль Верн, які быў яго любімым пісьменнікам у юнацтве. У далейшым, аб'яднашы сваё захапленне Вернам і антычнымі трагедыямі (сугучным яго ваеннаму досведу), Быкаў стварыў свой арыгінальны свет, дзе прадказальна, заўсёдна-драматычная развязка ўспрымаецца аднолькава нечакана, галоўныя героі пазбаўлены прыкрай адназначнасці, а другарадных персанажаў, нават калі яны выяўлены дастаткова традыцыйна (п'яныя паліцаі, каварныя следчыя-калабаранты, жорсткія нацысты),

не выклікаюць пачуцця псіхалагічнай аднамернасці. Уменне здзіўляць там, дзе здаецца, усё ўжо зразумела і раскрыта, тое, як ён апісвае высока-трагедыіныя перыпетыі сваіх спакутаных герояў, — гэта відавочнае (і такое смелае!) спалучэнне школы Жуля Верна і антычных трагікаў рабіла Быкава ўнікальным.

У аўтара «Дзяцей капітана Гранта» Васіль Быкаў вучыўся не толькі займальнасці пісьма, але і мастацтву парадоксу і кантрасту. Тут ён дасягнуў вялікага майстэрства. Прыгадайце, напрыклад, яго класічных Сотнікава і Рыбака.

Адзін з самых неадназначных вобразаў у творчасці Васіля Быкава — гэта Маці з апавядання «Сваякі». У нашай літаратуры даўно ўжо існуе штамп, паводле якога маці можна паказаць толькі ва ўзвышана-сакралізаваным ключы, асабліва калі дзеянне адбываецца падчас Другой сусветнай вайны. У Быкава ж цалкам наадварот. Яго гераіня — недалёкая, напалоханая баба, якая выклікае сваяка-паліцаю, каб той папужаў яе сыноў-падлеткаў, што сабраліся да партызанаў. У выніку сваяк расстрэльвае хлопцаў, а звар'яцела ад гора гераіня кідаецца ў студню. Паводле Быкава, сапраўднаму бяду часта прыносяць нам самыя родныя, якія прытым шчыра жадаюць толькі добра. А ягоная вядомая (яшчэ з часоў «Сотнікава») думка, што блізкі табе чалавек можа стаць і тваім жа катом, набыла ў гэтым апавяданні найбольш вострае і трагедыйнае гучанне.

Менавіта гэты твор быў выбраны мастаком Янам Жвірблем дзеля стварэння графічнага рамана (іншымі словамі комікса), які выйшаў сёлета асобным выданнем.

Гэта была выдатная ідэя. Бо яскравая кінематаграфічная вобразнасць прозы Быкава даўно ўжо патрабавала, каб на яе аснове з'явіліся цікавыя коміксавыя варыяцыі. І вось Ян Жвірбля зрабіў сваю спробу...

Калі гарташ гэты «графічны рэман», то адразу ж узнікае пытанне: а для каго ён створаны? Адназначна не для людзей з кепскім зрокам: тыя кавалкі тэксту, якія размешчаны на чорным і чырвоным фоне, губляюцца. Для падлеткаў? Выцвілыя колеры не даюць гэтак неабходнай выразнасці. Сталаму пакаленню? А яно хіба чытае коміксы?

Мастак як быццам свядома пазбягаў любога стылёвага падабенства да экспрэсіўнай вастрыні прозы Быкава. Бруднаваты светла-зялёныя плямы, на фоне якіх эскізна намалёваныя прывідна-шэрыя героі, сонцам вываленныя чорныя і чырвоныя фоны ствараюць уражанне нейкай хваравітай кволасці і бязвольнасці. Няўжо таленавіты мастак Ян Жвірбля таксама, як агню, баіцца займальнасці? Няўжо ён не хоча зрабіць свой комікс цікавым і адметным, разлічаным на канкрэтнага чытача? Ці ён маляваў пад прымусам? Для мяне гэта засталася загадкай.

Вельмі хочацца, каб на гэтай кнізе выданне коміксаў, паводле дынамічнай прозы нашых класікаў, не спынілася. Зараз, калі беларуская літаратура школьнікамі амаль не чытаецца, вярта прыдумваць не толькі коміксы, але і камп'ютарныя гульні, арыгінальныя мультфільмы на аснове лепшых узораў з нашага пісьменства. Не баяцца любых па-мастацку апраўданых і смелых творчых эксперыментаў. Хіба ж не цікавая задача для сучасных мастакоў, аніматараў, праграмістаў — перадаць энергію, рух, настрой, колер, эмоцыю, якімі вылучаюцца апавяданні, аповесці, раманы беларускіх пісьменнікаў, — надаць гэтым творам новае незвычайнае жыццё?

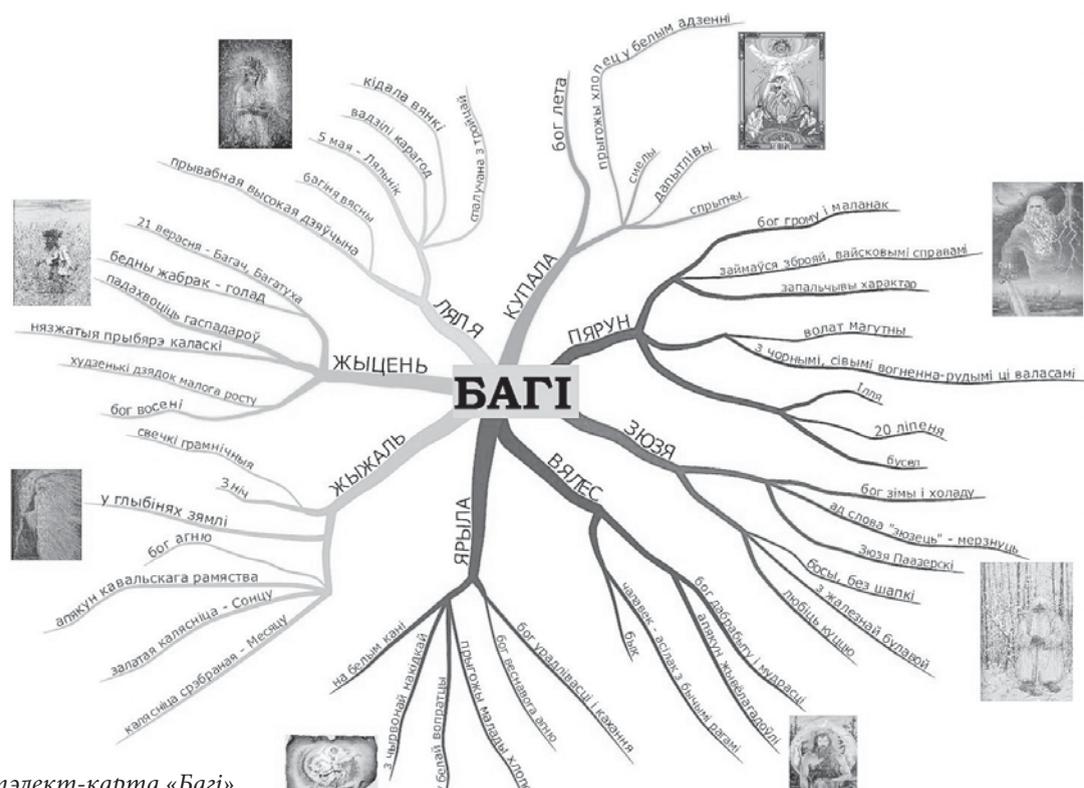
А пакуль нясмелы, хваравіта-кволы комікс Яна Жвірблі выступае яскравай метафарай сумнай думкі, што нашу дзіўна-мазахісцкую цягу ўсё адметнае ператвараць у пасрэднае, цікавае рабіць банальным, нашу любоў да ваяўнічай неарыгінальнасці і ўпартае жаданне, кажучы словамі Міхася Зарэцкага, заставацца «вечным пазаддзем Еўропы ды Азіі» не можа скалануць, пераадолець і адужаць ні магутная энергетыка Янкі Маўра, ні Караткевіча ці Шамякіна, ні нават Васіля Быкава — гэтага незвычайнага вучня Жуля Верна і антычных трагікаў.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Конкурс «УРОКІ СУЧАСНАСЦІ»

СВЕТ ЗАГАДАК І ЦУДАЎ

Урок пазакласнага чытання па беларускай літаратуры ў 6 класе па творах Анатоля Бутэвіча «Перуновага племені дзеці»

Інтэлект-карта «Багі».

Абгрунтаванне актуальнасці тэмы.

Кожны хоча зразумець сэнс жыцця і сэнс быцця. Важную ролю ў гэтым адыгрывае веданне сваёй гісторыі, народных традыцый. «Перуновага племені дзеці» — твор, надрукаваны ў 2008 годзе, вяртае нас у мінулае, раскрывае таямніцы беларускай гісторыі. Цікава і проста распавядае пра міфалогію, якая не вельмі лёгка даецца вучням.

Творы, па якіх ладзіцца заняткі.

Кніга Анатоля Бутэвіча «Перуновага племені дзеці», верш

Максіма Багдановіча «Лясун», апавяданне Яна Баршчэўскага «Зухаватыя ўчынкі».

Арыгінальнасць правядзення ўрока.

З мэтай развіцця камунікатывых навыкаў вучняў на ўроку скарыстаны разнастайныя формы і метады работы: інсцэніроўка, парная і групавая форма работы; была арганізавана работа з інтэлект-картамі (на запаўненне карт, разгортванне інфармацыі па гатовых картах). Мэта ўрока — правесці паралелі паміж мінулым і сучасным, давесці, што хоць час язычніцтва

даўно прайшоў, многія ўяўленні нашых продкаў дагэтуль застаюцца актуальнымі.

Пытанні да вучняў:

1. Прачытайце тэксты і вызначце, як Купала, Зюзя, Ярыла звязаны з хрысціянствам і якія павер'і пра іх існуюць у наш час.
2. Якому богу пакідалі куццо на падаконні? Як вы думаеце, навошта? Адкуль паходзіць незвычайнае імя Зюзя?
3. Рэзідэнцыя Дзеда Мароза знаходзіцца ў Белаежскай пушчы, а дзе знаходзіцца рэзідэнцыя Зюзі?

4. Фізкультхвілінка: «Успомнім, як, на думку нашых продкаў, выглядалі багі. Прыклеіце на карту выяву бога насупраць яго імені».

5. Якія павер'і нашых продкаў згадваюцца ва ўрыўку апавядання Яна Баршчэўскага «Зухаватыя ўчынкі»?

6. Як вы думаеце, ці засталася ў наш час вера ў міфічных істот? Як яна праяўляецца?

7. Выберыце выказванне, якое падыходзіць да сённяшняга ўрока:

- «Не той багата ведае, хто багата чытае, а той, хто розумам унікае».

- «Я люблю падобныя апавяданні. Шмат у гэтай народнай фантазіі Божае праўды» (Ян Баршчэўскі).

- «Літаратура нараджаецца з глыбіні народнай душы» (Адам Міцкевіч).

- *Бясследна нішто не міне, Гісторыя слова адродзіць.*

Пятрусь Макар

Формы кантролю — віктарына і выніковы тэст.

Узел вучняў у занятках.

Вучні працавалі з урыўкамі з кнігі і апавядання. Займаліся ў парах і групах, выходзілі да дошкі прымацоўваць дапаўненні да інтэлект-карты, ілюстрацыі, што надавала ўроку дынамізму. Віктарына праходзіла з дапамогай сігнальных карткаў, што давала магчымасць вучням адразу правесці і самаправерку, і ўзаемаправерку. Выніковы тэст правяраўся самастойна вучнямі па эталоне. Абмеркавалі прапанаваныя выказванні.

Вынікі.

Вынік урока радуе: вучні працавалі актыўна, змаглі растлумачыць, як уяўленні нашых продкаў з часоў язычніцтва захаваліся да нашых дзён. Форма ўрока вучням спадабалася, бо выкарыстоўваліся разнастайныя формы і метады работы.

Людміла ФЭДАРАВА,
настаўніца дзяржаўнай
установы адукацыі
«Запольская дзіцячы сад —
сярэдня школа
Віцебскага раёна»

Наталля ШАРАНГОВІЧ:

«УБАЧЫЦЬ СУЧАСНАЕ ПА-ЗА ЧАСАМ»

Звычайна напярэдадні круглай даты кожны чалавек імкнецца падсумаваць зробленае. Самыя смелыя сягаюць думкамі ў будучыню. Лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва ў галіне крытыкі і мастацтвазнаўства, куратар спецыяльнага праекта IV Маскоўскай біенале сучаснага мастацтва, камісар нацыянальных павільёнаў Рэспублікі Беларусь на 54-й, 56-й, 57-й Венецыянскіх біенале сучаснага мастацтва, Рэспубліканскай выстаўкі сучаснага мастацтва «Вяртанне вобраза. Да 130-годдзя Марка Шагала» і іншых гучных праектаў, аўтар некалькіх кніг пра мастакоў і мастацтва, шматлікіх каталогаў і артыкулаў, дырэктар Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў Наталля Шаранговіч, нават калі мы з ёю гаварылі пра мінулае ці сучаснасць, не выпускала з поля зроку будучыню. І гэта інтрыгавала...

— Шаноўная Наталля, калі вызначыць місію, якую накіраваў вам лёс, мне здаецца, што гэта найперш місія ратаваць, фіксаваць мінулае, сёння і заўтра нашага мастацтва. І вы яшчэ студэнткаю факультэта журналістыкі прынялі гэты выклік лёсу. Старонкі газеты «Літаратура і мастацтва», часопіса «Мастацтва», дзе вы некалькі дзесяцігоддзяў былі рэдактарам аддзелаў выяўленчага мастацтва, захавалі для нашчадкаў лепшае з лепшага на той час у нашай культуры. І не толькі рэпрадукцыі твораў, але і думкі, меркаванні мастакоў... Скажыце, якое самае важнае адкрыццё вы тады зрабілі?

— Праца ў часопісе давала магчымасць не толькі заўсёды быць у курсе самых яркіх падзей у культуры, але і заглябіцца ў мастацкі працэс. Мы імкнуліся друкаваць не толькі хроніку, але і аналітыку, адлюстравалі на старонках, так бы мовіць, пазачасавы погляд на сучаснасць. Што датычыць цікавых, яркіх сустрэч, то яны здараліся і здараюцца цягам усяго майго жыцця. Некалькі гадоў я была кіраўніком секцыі крытыкі ў Беларускім саюзе мастакоў, потым музейная праца... Хочацца класіцы асобны адкрыццё, асобны аскепкі ў адзіную карціну мастацкага жыцця, убацьчы самой і людзям паказаць, як наыве выглядае гэтае цудоўнае дрэва нашай мастацкай культуры — ад каранёў да шатаў. Каб асобы, што пакінулі след у нашай культуры, былі ўпісаныя ў агульную плынь. Шмат таго, што адбываецца ў выяўленчым мастацтве сёння, бярэ пачатак з 1900 — 1920-х гадоў. У кожнай культуры свой шлях. Ёсць ён і ў беларускай культуры. Чаму так плённа ў нас развіваюцца класічныя жанры? Сквозь усю гісторыю класіка ў нас была на ўзлёце. Нават калі ў суседзяў распачалася барацьба з «бульдозернымі» выстаўкамі, у нас з'яўляліся найглыбейшыя класічныя творы, што пацвердзілі час. Гэта класіка філасофскага характару, з'яднаная з прыродай. Можа, гэта вынік таго, што дахрысціянскія традыцыі ў нас натуральна яднліся з хрысціянскімі... І, мне здаецца, мала хто ў свеце так эмацыянальна, па-майстэрску перадае ў творах зачараванасць лясамі, рэкамі, азёрамі... Хаця і мадэрнісцкая плынь, якая загула ў 1920-я гады ў Віцебску, існавала. З'ехалі Шагала, Малевіч... але плынь не спынялася. У нас не можа быць адной плыні. Мы талерантныя і ў жыцці, і ў мастацтве. І, па вялікім рахунку, класічнае мастацтва ніяк не супярэчыць мадэрнаму. Гэта проста розныя мастацкія погляды на жыццё, адметныя вобразныя сістэмы ўвасаблення рэчаіснасці. У Беларусі дастаткова мастакоў, якія ствараюць і класічныя, і мадэрныя творы. Можа, менавіта таму наша культура цікавая свету. Вось Рыгор Сітніца. Ён выдатны прафесійны мастак, выхаванец і адзін з лепшых прадстаўнікоў беларускай школы графікі. У сваіх творах ён бачыць і вобразна пераасэнсоўвае кожную дэталю. Але ён здолеў выйсці за межы класічнай школы, на аснове побытавых, добра вядомых усім дэталю стварыў сваю ўласную мастацкую канцэпцыю. Здавалася б, увасоблены проста лапіны снегу, а той, хто знаёмы з гісторыяй мастацтва, адразу ўгледзіць сугучча з «унавісаўскім» канцэптам...

— Кажуць, напісанае застаецца... Вы працавалі над кнігамі пра Міколу Селешчука, Гаўрылу Вашчанку, над безліччу каталогаў... Якое выданне для вас самае дарагое і чаму?

— Мікола Селяшчук — вучань майго бацькі (народнага мастака Беларусі Васіля Шаранговіча. — Заўв. аўт.). Незвычайна светлы, інтрыгоўны вобраз. Яркая асоба, а выдання пра яго не было. Ён заставаўся для ўсіх «тэра інкогніта». І мне вельмі хацелася паказаць яго і як мастака, і як чалавека, хацелася разам з тымі, хто яго ведаў, стварыць ягоны вобраз. Упэўнена, што цудоўна праілюстравана кніга дасць глебу даследчыкам далучыцца да гэтай унікальнай у нашым, ды і ў сусветным мастацтве з'явы, ацаніць яе ў кантэксце часу.

Вельмі важнаю лічу і працу над альбомамі Георгія Скрыпнічэнкі. Гэты мастак ствараў незвычайныя сюррэалістычныя вобразы, але не цураўся натхнёных пейзажных работ, у якіх выказвалася яго велізарная любоў да родных мясцін. Пасля яго заўчаснай смерці ў майстэрні засталася безліч графікі і жывапісных палотнаў, а вось у музейных зборах — адзінак. І толькі выдадзеныя два альбомы жывапісу і графікі Георгія Скрыпнічэнкі ў поўным аб'ёме захоўваюць яго творчасць для будучых даследчыкаў найноўшага беларускага мастацтва.

А кніга пра народнага мастака Беларусі Гаўрылу Вашчанку — гэта сведчанне цэлай эпохі, для мяне бацькавай эпохі Вялікіх падзей, што адбываліся вакол, і эпохі Вялікіх надзей, што натхнялі «шасцідзясятнікаў», якія ў маленстве спазналі горыч вайны. Гэта наймацнейшыя асобы. Для іх кожная жыццёвая кропка была ўзыходжаннем. Нам вельмі важна паспець запісаць іх успаміны, пачуць галасы творцаў...

— Яшчэ працуючы ў друку, вы скончылі аспірантуру Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, актыўна ўдзельнічалі ў арганізацыі рэспубліканскіх выставак. Адна з іх, «Посттрадыцыя», вызначыла сутнасць новай плыні ў сучаснай літаратуры і мастацтве. У расійскай культуралогіі гэтая плынь называецца «постпостмадэрнізмам». А як у нас наразі называецца гэтая элегантная назва?

— Зусім выпадкова. Рыхтавалася выстаўка секцыі жывапісу ў Палацы мастацтва, да падрыхтоўкі далучыліся мастацтвазнаўца Ірына Мятліцкая і я. Хацелася паказаць адметнасць сучаснага беларускага жывапісу, не забываючыся пра традыцыі і класіку гэтага жанру, але пры гэтым падкрэсліць змены, якія адбыліся цягам апошняга часу. У экспазіцыі выстаўкі былі прадстаўлены работы класічнай і посткласічнай традыцыі, якая атрымала сёння шматшайныя праекцыі ў формах свабоднай жывапіснай імправізацыі. Усе паказаныя на выстаўцы творы склалі даволі цэласнае ўяўленне пра творчую плынь, якая з'явілася ў сучаснай беларускай мастацкай прасторы як вынік класічнай традыцыі, пасля яе напоўненай, тым не менш, шматлікімі пасыламі да традыцыі. Так з'явілася і назва «посттрадыцыя».

Для многіх беларускіх мастакоў традыцыя застаецца фундаментам і асновай творчасці. А ўжо далей яна сысцяецца метафарызмам, абстрактызмам...

— Асобная старонка вашай дзейнасці — арганізацыя экспазіцыі нашага мастацтва на Венецыянскіх біенале. Калі параўнаць праекты мінулых гадоў і цяперашняга, куды рухаецца беларускае мастацтва ў міжнародным кантэксце?

— Вельмі важна краіне засведчыць сваё мастацтва на буйных міжнародных форумах у супастаўленні з іншымі краінамі. Гэта дазваляе атрымаць пляцоўку для дыялогу з замежнымі мастакамі і крытыкамі, рэалістычна ўзважыць свае пошукі ў мастацкай творчасці, даць магчымасць айчынным куратарам і аўтарам экспазіцыі рэалізаваць задуманыя праекты ўжо ў міжнародным кантэксце. Наша сучаснае мастацтва было прадстаўлена на Маскоўскай біенале сучаснага мастацтва,

але найважнейшай застаецца Венецыянская біенале. І не толькі таму, што яна мае досвед працы на працягу апошніх 100 гадоў і штораз у ёй удзельнічаюць больш за 80 краін свету. Гэта найбуйнейшая пляцоўка для дыялогу і дыскусій, гэта магчымасць заявіць пра краіну Беларусь і яе адметнае мастацтва, што мае нацыянальны каларыт і асаблівую мастацкую мову выказвання. Сёлета на 57 біенале ў Венецыі быў прадстаўлены праект «Стол» мастака Рамана Заслонова — відаарт і інсталцыя. Штодзень наш павільён наведвала больш за 50 чалавек, шмат хто пакідаў свае водгукі. Выйшлі публікацыі ў многіх спецыялізаваных еўрапейскіх выданнях.

— Шмат захаплення выклікала і экспазіцыя сучаснага беларускага мастацтва «Авангард. Ад квадрата да аб'екта» да чэмпіянату свету па хакеі. Што для вас асабіста ў ёй было дарага?

— Важна, што на гэтай выстаўцы, якая была арганізавана па даручэнні Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, упершыню беларускае авангарднае мастацтва было прадстаўлена ў такім значным аб'ёме. На трох пляцоўках удалося паказаць развіццё беларускага авангарду з пачатку XX стагоддзя, творы і сучасных аўтараў канцэптуальнага кірунку, даволі поўна прадставіць сучасны беларускі жывапіс, графіку, скульптуру, дызайн, фатаграфію, паказаць рэгіёны. Па сутнасці, выстаўка падсумавала тое, што было створана за апошнія дзесяцігоддзі айчыннымі аўтарамі ў працяг традыцыі УНАВІСа. У нас для арганізацыі экспазіцыі было няшмат часу, усяго тры месяцы. У Еўропе на падобныя праекты адводзіцца 2-3 гады. Але была выдатная прафесійная аўтарская група, у склад якой уваходзілі мастацтвазнаўцы і крытыкі, прадстаўнікі музеяў, галерэй, творчых саюзаў. Менавіта пасля гэтай выстаўкі загаварылі пра стварэнне Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў.

— Цэнтр быў створаны ў 2015 годзе, і ад пачатку яго ўзначальваеце вы. Нагадаю, што да гэтага вы некалькі гадоў былі дырэктарам Музея сучаснага мастацтва. У чым галоўная місія гэтай унікальнай і вельмі запатрабаванай і ў моладзі, і ў людзей старэйшага пакалення ўстановы?

— Нацыянальны цэнтр задумваўся як установа, якая пад адным дахам аб'ядноўвае розныя кірункі сучаснай мастацкай творчасці. Мы вітаем у нашых сценах выяўленчае мастацтва, тэатр, музыку, майстар-класы, лекцыі, дзіцячыя мерапрыемствы, працуем са студэнцкімі маладзёжнымі аб'яднаннямі, даём магчымасць рэалізоўвацца творцам у новых нефармальных кірунках творчасці, такіх як стрыт-арт, публік-арт і г.д. Але таксама праводзім шмат важных дзяржаўных мерапрыемстваў. Гэта і міжнародныя праекты, трыенале — Рэспубліканскія выстаўкі сучаснага мастацтва, сёлета адбыўся ўпершыню доўгачаканы конкурс «Нацыянальная прэмія ў галіне выяўленчага мастацтва», які раз на тры гады будзе вылучаць лаўрэатаў у 10 намінацыях.

— Шмат гадоў вы на пасадзе дацэнта выкладалі на кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі Інстытута журналістыкі БДУ, рэцэнзавалі дыпломныя працы выпускнікоў БДАМ, БДУКІМ. Не толькі перадавалі свой досвед, але і аналізавалі запатрабаваны сучаснай моладзі. Што для маладых найбольш цікавае ў мастацтве?

— Моладзь змянілася. Цяпер усе мы адчуваем моцны ўплыў масмедыя, інтэрнэту... Чым захапіць моладзь? Ёй патрэбны новыя формы, якія не знойдзеш у інтэрнэт-прасторы. Таму вялікай папулярнасцю карыстаюцца абмеркаванні, тэатральныя пастаноўкі на малой сцэне, калі ёсць магчымасць зазірнуць артысту ў вочы, інтэрактыўныя праекты. Мы праводзім шмат праектаў у гарадской прасторы: гэта і форум вулічных тэатраў, і выстаўка арт-інсталцыі «Арт-астравы»... Чаму менш людзей у музеях? Моладзь хоча, каб з ёй гулялі. Праз гульню, квэсты даводзілі нешта важнае. Але кожны праект мусіць мець прафесійную аснову.

— А калі параўнаць зацікаўленні беларускай моладзі з захапленнямі іх аднагодкаў за мяжою?

— На захадзе само паняцце «новае мастацтва» з'явілася раней. І ўжо склаліся традыцыі не толькі новых выставак, але і экспазіцыі, якія практычна ўвайшлі ў побыт. Гэта і новая архітэктура, і скульптура, і дызайн... Арыгінальныя дамы, паветраводы, інтэр'еры... Усё гэта бачыш на кожным кроку. У Літве, Латвіі мастакі ператвараюць свае сядзібы ў міні-музеі. Мастацтва жыве... Не толькі ў музейных залах, а сярод людзей. І гэта тычыцца не толькі Захаду, але і Усходу. І ў Кітаі, Індыю даўно даляцела рэха новага мастацтва. Нават Арабскія Эміраты ладзяць прэстыжныя выстаўкі сучаснага мастацтва. Новае, канцэптуальнае мастацтва, мастацтва акцыі, флюксус нарадзіліся з пратэсту. У 1990-я гады моладзі хацелася новага. Цяпер новае мастацтва на захадзе стала натуральна часткаю культурнага працэсу.

— А як вас бацькі далучалі да роднай культуры? Які галоўны ўрок яны далі вам на пачатку жыцця?

— Галоўны ўрок — каб штосьці адбывалася, каб цябе заўважалі і каб самому шмат заўважаць, трэба шмат працаваць. Дзед, калі будаваў хагу (хагу ставілі на камені), абчасаў нават камяні. І бацька ўсё жыццё працуе, выказвае тое, што на душы...

Гутарыла Галіна БАГДАНОВА

ДРАМАТУРГІ

На шостым фестывалі нацыянальнай драматургіі былі паказаны п'есы дзевяці беларускіх аўтараў. Сцэнічнае жыццё ім далі дзесяць рэжысёраў. У Дзмітрыя Багаслаўскага, Сяргея Кавалёва, Мікалая Рудкоўскага, Анатоля Дзялендзіка ўстойлівая рэпутацыя і вядомасць. Віктар Марціновіч, Юлія Чарняўская, Васіль Дранько-Майсюк у бабруйскім конкурсе ўдзельнічалі ўпершыню, як і тэкст Святланы Алексіевіч «У вайны не жаночы твар», што прывезлі замежныя госці са Славакіі. Акрамя таго, два творы Уладзіміра Караткевіча «Ладдзя Роспачы» і «Сіняя-Сіняя» дазволілі тэатрам лялек стварыць яркія спектаклі.

У творчай лабараторыі фестывалю на ўзроўні сцэнічных чытак былі прадстаўлены п'есы Аляксандра Бугрова, Віталія Каралёва, Максіма Дасько, Карыны Рыбак як праекты для магчымых пастановак на сцэне. Прафесар Люблінскага ўніверсітэта Сяргей Кавалёў называў пералічаныя і іншыя імёны, якія ведаюць у Польшчы па перакладах, даследаваннях тэатразнаўцаў і пастаноўкаў. Гэта таксама Андрэй Іваноў, Павел Пракко, Канстанцін Сцешык, якія актыўна асвойваюць замежныя тэатральныя прасторы і рэгулярна трапляюць у шорт-лісты драматургічных конкурсаў «Еўразія», «Дзёжыч асобы», «Рэмарка», «Любімаўка».

Сёння мы маем вялікі разнамасны атрад беларускіх драматургаў. Ёсць старэйшае пакаленне, якое існуе ў сваім свеце і піша так, як прывыкла. Ёсць малодшае пакаленне, якое сышло ў бок новай драмы і дакументальнага тэатра. Ёсць класікі, чыя п'есы актуальныя. Крыху асобна стаіць Сяргей Кавалёў, які знайшоў сваю нішу ў даследаванні міфа і біблейскіх сюжэтаў. Яму пакуль у гэтым кірунку няма роўных.

Пра іх не змаўкаюць спрэчкі ў сацыяльных сетках. Дый шмат хто з маладых сам умее прапіраць свае творы. Такім чынам, выдатна задуманы фестываль нацыянальнай драматургіі не толькі актуальны, ён проста неабходны.

РЭЖЫСЁРЫ

Сярод іх не было пачаткоўцаў. Ад старэйшых Аляксея Лялюскага, Саўлюса Варнаса, Аляксандра Гарцуева, Венедзікта Растржэнскага, Валянціны Ераньковай, Алега Жугжды да прадстаўнікоў малодшага пакалення — Кацярыны Аверкавай, Ігара Казакова, Таццяны Траяновіч. Такая ж яркая палітра індывідуальнасцей, як у драматургіі. І на чытках засвяціліся невядомыя пакуль маладыя імёны. Яны ўмеюць ствараць псіхалагічную вязу у стылі «пяцелька — кручочак». Умеюць стварыць спектаклі тэатра абсурду, містычныя драмы, галюцынацыі, авангард, мюзікл. У сучаснага тэатра існуе вялікая колькасць розных форм. Ён змяняецца як мазаіка, як калейдаскоп. Пры адхіленні дэманструе іншы ўзор. Традыцыйны або альтэрнатыўны шлях — пляцоўка для творчай рэалізацыі, самавыяўлення і мастацкага выказвання.

Ад біблейскіх сімвалаў, вытанчаных эстэтык, гратэску, буфанады да дакументалістыкі, — здаецца, што ўсё асвоілі нашы беларускія рэжысёры, хоць не ўсё самае лепшае трапіла ў фестывальную афішу. Амаль кожны спектакль, які прыехаў у Бабруйск, не ўпісваўся ў яго сцэну: падводзіла тэхніка, адсутнасць неабходных прыбораў для асвятлення, гуку, кінапраекцыі. На жаль, гэта рэальнасць сённяшняга дня — недахоп сродкаў і сцэнічных пляцовак. Ранейшы тэатр псіхалагічнага рэалізму ад гэтага не пакутаваў. Сённяшні візуальны фармальны тэатр так жыць не можа.

Госці са Славакіі са спектаклем «У вайны не жаночы твар» не дачакаліся сваёй фуры з дэкарацыямі і касцюмамі. Яе не прапусціла мытня. Дзякуючы гераічным намаганням дырэктара бабруйскага тэатра Веранікі Вінэль знайшлі, выпросілі, збілі з дошак, падабравлі з запасаў усё, што падыходзіць, каб спектакль быў

КРОПКИ
НАД...

Сцэна са спектакля «Сіняя-Сіняя».

адыграны. Ён прагучаў як адкрыццё тэмы жанчын у экстрэмальных умовах, як урачысты рэквіем.

У выгадным становішчы апынуліся гаспадары фестывалю. Запрошаная з Мінска рэжысёр Таццяна Траяновіч за 37 дзён ператварыла, як лічылі, эксперыментальную п'есу Дзмітрыя Багаслаўскага «Кропкі на часовай восі» ў паўнаватасны спектакль пра важныя падзеі сусветнай гісторыі і лёсы розных пакаленняў. Яна заняла амаль усю трупу тэатра імя В. Дуніна-Марцінкевіча. Некаторым давялося нават іграць некалькі роляў. Спектакль праз восем навел рухаецца ад фіналу чалавечага жыцця да нараджэння наступнага жыцця. Ён аб'яднаны тэмай кахання да жонкі, любові да дачкі, сына, братаў па зброі, да коней і прыроды. У звыклую сямейную любоў уключаны ненадакучліва, без катурнаў патрыятычных пачуцці, доўг, свабода выбару, адказнасць за ўчынкi. Нядзіўна, што спектакль забраў мноства ўзнагарод, пачынаючы ад галоўнай, і перамог у многіх намінацыях.

Дарэчы:

Акрамя таго, што спектакль Магілёўскага абласнога тэатра імя В. Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйску «Кропкі на часовай восі» прызнаны найлепшым спектаклем фестывалю Нацыянальнай драматургіі, п'еса Дзмітрыя Багаслаўскага стала пераможцай у сваёй намінацыі сярод тэатраў драмы. У гэтым спектаклі, што прадставіў Бабруйскі тэатр, як найлепшыя адзначаны рэжысёр Таццяна Траяновіч і сцэнаграфія Валянціны Праўдзінай. У намінацыі «Найлепшы актёр другога плана» журы адзначыла А. Парфяновіча.

У конкурснай праграме «Спектакль тэатра драмы» былі і наступныя ўзнагароды: За «Найлепшую мужчынскую ролю» адзначаны Сяргей Жбанкоў, актёр Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага, — за ролю Песняра ў спектаклі «Пясняр» паводле Васіля Дранько-Майсюка.

У намінацыі «Найлепшая жаночая роля» журы звярнула ўвагу на працу актрысы Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі Людмілы Сідаркевіч у ролі Медэі ў спектаклі «Сіндром Медэі» паводле Юліі Чарняўскай.

У конкурснай праграме «Эксперымент» найлепшым стаў спектакль «Сіняя-сіняя» Магілёўскага абласнога тэатра лялек, створаны рэжысёрам Ігарам Казаковым паводле Уладзіміра Караткевіча. Таксама ў гэтым спектаклі адзначана сцэнаграфія Таццяны Нерсісян. А ў намінацыі «Найлепшая мужчынская роля» — Мікалай Сцешыц, актёр Магілёўскага абласнога тэатра лялек.

У намінацыі «Найлепшая жаночая роля» журы адзначыла Ларысу Мікуліч, актрысу Гродзенскага абласнога тэатра лялек, у спектаклі «Камедыя Юдзіфі» паводле Сяргея Кавалёва.

У намінацыі «Найлепшая мужчынская роля другога плана» прыцягнуў увагу журы Васіль Галец, актёр Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра ў ролі Майстра ў спектаклі «Скарына» (Мікалай Рудкоўскі і Саўлюс Варнас).

«Найлепшая рэжысура» сярод пастановак, што ішлі ў гэтай намінацыі, належыць Аляксею Лялюскаму (у спектаклі «Ладдзя роспачы» Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек).

аўтары трагедыі «Сіндром Медэі» Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. Драматург Юлія Чарняўская прапанавала сучасную версію тлумачэння грэчаскай трагедыі Эўрыпіда, якую падхапіла рэжысёр Кацярына Аверкава. Меладраматычны тэкст становіцца трагедыяй. Эпічны характар старажытнагрэчаскага тэатра падымае дзеянне з побыту, стварае актёрскі ансамбль. Дзякуючы таленавітай музыцы ўсё той жа Аверкавай з'яўляюцца матывы оперы — араторыі.

Калі ў класічнай «Медэі» Эўрыпіда прысутнічае невытлумачальная трагедыя, то ў рэжысуры Аверкавай п'еса ператварылася ў расследаванне, у імкненне адысці ад побыту, які акаляе і цісне гераіню, падштурхоўваючы да бесчалавечнага ўчынку.

Побач з гэтым амаль эпічным тэатральным палатном сціпла выглядае спектакль «Сіняя-Сіняя». Фактычна манаспектакль прыгожага лялечніка Мікалая Сцешыца, якога рэжысёр Ігар Казакоў вывёў з-за шырмы і прымусіў жыць сярод пяску, скрынь з-пад снарадаў, страшных лялечак, казачных дрэў, румяных яблыкаў і стрэлаў. Сцэнаграфія Таццяны Нерсісян як заўсёды арыгінальная і поўная. Яна вымагае ад актёра цяжкай працы, напрыклад, засваення моднай цяпер пясочнай графікі. Але галоўнае ў рабоце актёра і рэжысёра — шчыры патрыятызм, любоў да роднай зямлі. Менавіта гэтага сёння не хапае многім агрэсіўна радыкальным спектаклям нашых тэатраў. У старой і новай драматургіі мы кідаемся ад ідэальных скульптурных герояў да вялікіх асоб, што забыталі ў грахах. Адно — раздражняе авангард. Іншае — злуе ханжэй. Дарэчы, тыя і іншыя крайнасці прысутнічалі на фестывалі, як, зрэшты, і ў нашым жыцці.

АРГАНІЗАЦЫЙНЫЯ
ПЫТАННІ

Шосты тэатральны фестываль у Бабруйску абвясціў новы фармат і новую стратэгію. Шчыра кажучы, выявіць гэта было цяжкавата. Хіба што кіруючая рука Міністэрства культуры, якое стварыла асобнае журы для намінацыі «Эксперымент» і палічыла эксперыментам тры спектаклі тэатра лялек і адзін драматычны з Магілёва — «Скарына». Усе чатыры названыя работы былі звыклай штодзённай практыкай тэатра. У любога віду мастацтва нешта атрымліваецца лепш, нешта — горш. Па вялікім рахунку, любы новы спектакль — эксперымент: ён павінен адкрываць новыя сэнсы і здзіўляць глядачоў раней нябачанымі. А хіба ж не былі эксперыментам бабруйскія «Кропкі...» і «Сіндром Медэі» з РТБД? Прадказальнымі сталі спектаклі са Слоніма і Маладзечна, зробленыя ў старамоднай стылістыцы, але запатрабаваныя сваім глядачом, што не спешчаны тэатральныя мі вынаходніцтвамі.

Старшыня вялікага журы драматург Аляксея Дудараў трымаўся адасоблена, не спрабуючы ўвайсці ў кантакт са сваімі маладымі калегамі. Здаецца, у нас адсутнічае тэатральная супольнасць. Адсутнічае драматургічная супольнасць, супольнасць крытыкаў, рэжысёраў. Таму так важна абмеркаванне спектакляў, на якім абавязаны прысутнічаць тэатральныя калектывы. Думаецца, што меркаванні і парады старэйшага таварыша, сённяшняга класіка Дударава былі б цікавыя ўсім. І ён сам пачуў бы шмат новага пра сучасны тэатральны працэс у свеце.

Гасцінна паклапацілася кіраўніцтва бабруйскага тэатра пра гасцей фестывалю, але праграма была такая насычаная, што не хапала дзённага часу на зносіны і дыскусіі. Інфармацыйная прадукцыя была вельмі сціплай. Дзе ж, нарэшце, нашы тэатральныя прадзюсары і менеджары, якія абавязаны паспяхова прадаваць творы беларускіх тэатраў? Усё ж праблемныя КРОПКИ расстаўлены, і гэта галоўнае.

Таямніцы пакаленняў

Эстэтыка сучаснасці ў беларускай дакументалістыцы 1980-х

Аб'яднанне «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм» у 1970 — 80-я гады была адной з найбуйнейшых рэспубліканскіх спецыялізаваных кінастудый, якую вылучаў даволі роўны прафесійны кінематограф. Тым не менш на адным з пленумаў СК СССР у Мінску адзначылі, што «моцныя стужкі ёсць. Моцнага кінематографа няма». Але былі і такія бясспрэчныя «моцныя бакі», як глыбокае асэнсаванне тэмы вайны і вобразы чалавека не толькі ў сацыяльных сувязях з асяроддзем, але і ў яго нацыянальна-культурных якасцях, стварэнне мадэлі аўтарскага фільма, арыгінальная распрацоўка жанрава-тэматычных мадэляў: гісторыка-рэвалюцыйнага фільма, шматгадовага фільма-назірання за лёсамі юнакоў пакалення 1970 — 80 гадоў, работа ў жанры візуальнай антрапалогіі і нават у жанры спартыўнага кінарэпартажу. На студыі працавалі рэжысёры розных пакаленняў, была створана прафесійная апэратарская школа (усяго працавала больш за 20 кінаапэратараў, сярод якіх Арлоў, Алай, Пятроўскі, Смірноў, Плюшчаў, Гарулёў).

РЭАБІЛІТАВАЦЬ «ПАЛІЦЫ»

Новы перыяд у дакументалістыцы пачаўся з сярэдзіны 1980-х гадоў. Ён застанецца ў гісторыі неігравага кіно часам, калі кінадакументалістыка рэабілітавала само паняцце «дакументальны кінематограф як від мастацтва, матэрыялам якога з'яўляюцца здымкі сапраўдных падзей». Ужо другі раз гэты від кінамастацтва апынуўся ў эпіцэнтры грамадскага і культурнага жыцця краіны: у савецкім дакументальным кінематографе пачаўся новы этап развіцця, які назвалі «дакументальным выбухам» і «новай хваляй у мастацтве». Гэты час адзначаны неверагоднай цікавасцю да артыкулаў у газетах і часопісах і наогул да ўсіх відаў творчасці, заснаваных на дакументальных метадах. Як і ў шасцідзясятых гады — гады першага ўздыму дакументальнага кіно, — неігравы кінематограф першым у кінамастацтве адрэагаваў на новыя грамадска-палітычныя падзеі. Публіцыстычную вострыню і мабільнасць кінадакументалістаў нават проціпастаўлялі мастацкаму кінематографу. Праз некалькі гадоў у неігравым кіно пачалося прынцыповае абнаўленне экраннага мыслення, якое адбылася ў новым поглядзе на значныя гістарычныя падзеі XX стагоддзя айчыннай гісторыі і актыўным звароце да забароненых раней тэм і праблем сучаснага жыцця. На дакументальных экранах з'явіліся прынцыпова новыя героі — якія ўвасобілі ў сваіх лёсах складаны і супярэчлівы час.

На ўсесаюзным экране, які ў пэўным сэнсе заставаўся галоўным складнікам сучаснага кантэксту, пачалі дэманстравацца «палічныя» фільмы Аляксандра Сакурава («Дзмітрый Шастаковіч. Алтובה саната»; «І нічога болей»; «Саюзнікі»; «Элегія»). Новы жанрава-стылістычны мадэлі выявілі імкненне да разбурэння звыклых штампаў дакументалістыкі. Менавіта яны сталі асновай эстэтыкі «дакументальнага выбуху» савецкага дакументальнага кіно з абв'язаннем міфалагем і сацыяльных рытуалаў, зафіксаваных у архіўных кінакадрах. Цяпер трагізм чалавечых лёсаў супрацьпастаўлялі хроніцы, ударныя будоўлі былі непарыўна звязаныя з кадрамі цяжкай працы, быту і экалагічнай небяспекі. Кінадакументалістыка ператваралася ў сродак уздзеяння на сацыяльныя і палітычныя працэсы ў грамадстве, а ў друку з'явіліся артыкулы пра барацьбу кінадакументалістаў за права паведамляць праўду, як гэта здарылася, напрыклад, з навукова-папулярнымі фільмамі расійскіх рэжысёраў на тэмы экалогіі. Хроніка нарэшце пачала набываць свой першапачатковы сэнс.

Праўду рэжысёры здабывалі ўсімі магчымымі метадамі ды інструментамі: праз утоеныя здымкі, сінхроны, стараліся захаваць натуральнасць паводзін чалавека ў кожным імгненні. Назіраючы за сучасным жыццём, аўтары перакідвалі масты ў часе, імкнуліся пераасэнсавач кананічныя тэмы і вобразы дакументалістыкі. У этапным для савецкага дакументальнага кінематографа фільме Ю. Подніека «Ці лёгка быць маладым?» упершыню было абвешчана, што сувязь пакаленняў перарвалася. Гістарычны і рэальны часы не перасякаліся. У кадрах, дзе былі заснятыя фармальныя рытуалы ганаровай варты ў выкананні юных цынічных нашчадкаў рэвалюцыйнага мінулага, на заднім фоне мільгала самотная постаць апошняга былога рэвалюцыянера — старога чалавека ў чорным паліто. Героі шматлікіх стужак уражвалі не толькі ўнікальнасцю лёсу сваіх герояў, але і тым, што ўпершыню на экране з'явіліся людзі, для якіх апірышчам былі не класавыя бітвы або барацьба за светлую будучыню. Гэта быў зусім новы тып героя, чыя ўнутраная значнасць не навязвалася аўтарамі, а адчувалася як нешта натуральнае.

ЛІСТЫ ДА ПРЭЗІДЭНТА

Тэндэнцыі адыходу ад нарматыўнай стылістыкі ў беларускім кіно праявіліся ў імкненні кінематографістаў напоўніць новым зместам традыцыйны драматургіч-

ныя схемы. Фільм «Правакацыя» Юрыя Ялхова быў створаны ў жанравай мадэлі палітычнага «выкрывальнага» фільма. Зробленая па ідэалагічных канонах часу, стужка аб'яднала наследаванне антырэлігійнай тэматыкі з тэмай міжнароднай ідэалагічнай барацьбы. Тэмы веры і ідэалагічнай небяспекі разглядаліся ў фільме як адзіная непарыўная з'ява. У аснову карціны аўтар паклаў замежны і айчынны кінематэрыял, і стужка ў чарговы раз выявіла кантраст паміж хронікай і яе ідэалагічным асэнсаваннем у форме дыктарскага каментарыя, калі імкненне людзей будаваць сваё жыццё па хрысціянскіх законах трактавалася як падрыўная дзейнасць у адносінах да савецкай дзяржавы. Разам з тым экран фіксаваў партрэты людзей, якія імкнуліся выбудаваць сваё духоўнае жыццё. Менавіта хранікальныя здымкі падпольнай дзейнасці вернікаў з іх маналагамі-

Кадр з фільма «Ці лёгка быць маладым?».

споведзямі «пераводзілі» фільм у трагічную прастору забароненага існавання людзей у адпаведнасці з іх духоўнай накіраванасцю.

На экраны выйшлі і чарговыя стужкі лінскага кінацыкла рэжысёра Юрыя Цвяткова «І мы перавярнем Расію...», «100 дзён працягу». Яшчэ набліжаўся час новых гістарычных адкрыццяў «ленінскай тэмы», тым не менш «афіцыйная» гісторыя, пададзеная ў фільмах гэтага цыкла, была захапляльнай і інтрыгавала падзеямі. Гэта быў жанр своеасаблівага дакументальнага гістарычнага дэтэктыва.

У аснову стужкі Аляксандра Карпава-малодшага «Вуснамі дзіцяці» была пакладзена папулярная сітуацыя таго часу, калі сродкі масавай інфармацыі ў якасці актыўных барацьбітоў за мір выстаўлялі савецкіх дзяцей. Яны звярталіся з лістамі да вышэйшай інстанцыі ў вобразе амерыканскага прэзідэнта: ідэалагічная гульня праходзіла на абодвух тэрыторыях. У той час, калі савецкія дзеці чакалі адказу на свае, амерыканскіх дзяцей, заклапочаных тымі ж праблемамі і звернутых са сваімі лістамі да савецкага кіраўніцтва, прымалі ў Крамлі. Рэжысёр зняў маленькіх герояў — удзельнікаў тэатральнай студыі мінскага Палаца піянераў — у рэжыме анлайн: яны пісалі пісьмо да амерыканскага прэзідэнта на вачах у глядачоў. Стужка адлюстравала настрой адыходнага часу з перапляценнем розных эмоцый і надзей. Сінхроннасць патэтыкі герояў з іх душэўным настроем суаднеслася ў фільме з сузіральным, крыху іранічным поглядам аўтара на сітуацыю.

Аўтарскі кінематограф Карпава-малодшага быў у шэрагу работ, якія вызначалі мастацкае развіццё беларускай дакументалістыкі 1970 — 80-х гадоў. Рэжысёр адчувае і ўвасабляе энергетыку дакументальнага выяўлення. Ён належыць да аналітыкаў у неігравым кіно з вобразным бачаннем, які расчляняе на экране навакольнае жыццё, складае розныя фігуркі, імкнучыся знайсці сваё, асаблівае шкельца. Фільмы Карпава, якія

ён здымаў з апэратарам Юрыем Плюшчавым, заўсёды былі незвычайна пластычнымі. У іх прысутнічаў асаблівы нерв, які трываў глядача ў напружанні.

Большасць герояў фільмаў Карпава-малодшага належалі да «небагемных» прафесій: кінамеханік («Сёння і кожны вечар»), механізатар («Сямейны партрэт з бульбаю»), шавец («Ад слова жыць»). Заснятыя метадам кінаназірання ў надзённым жыцці, яны набывалі ў яго фільмах іншы статус. Пазбягаючы «высокага стылю», рэжысёр «падымаў» іх, вылучаючы тое патаемнае, невядомае, што з'яўляецца таямніцай асобы.

У ГАЛОЎНАЙ РОЛІ — ЧАС

Героіню стужкі «Зімовая прэм'ера», вядомую актрысу Стэфанію Станюту рэжысёр, наадварот, упершыню прадставіў без звыклага піетэту перад заслужанай асобай. Аўтар нібыта наўмысна «зніжаў вагу» вядомай актрысы. На першы погляд здавалася, што яна прадстаўляла для рэжысёра хутчэй псіхафізічную цікавасць. Фактычна прысутнічаючы ў кадрах побач з ёю, рэжысёр заставаўся назіральнікам з іншай прасторы. Асноўнай інтрыгай фільма стала не толькі высвятленне таямніцы захавання жанчынай даволі сталага ўзросту абаяльнасці, таленту, прыгажосці, дабрыні і самаіроніі.

«Зімовая прэм'ера» была адзначана прэміяй за рэжысуру на XV аглядзе кінапрадукцыі «Беларусьфільма». Фільм стаў адной з самых арыгінальных жанрава-стылістых работ айчыннай дакументалістыкі таго часу, створаных у арыгінальнай аўтарскай мадэлі. Яе дробная калейдаскапічная структура складалася з міні-навел, якія аздабляліся стылізаванымі, вытанчана аформленымі субцітрамі. Экспрэсіўны, амаль кліпавы мантаж, хуткі рытм набліжалі карціну да эстэтыкі сучаснасці (а цяпер, у эпоху кліпавага мыслення, гэта не губляе актуальнасці). У шырокім сэнсе карціна выйшла на тэмы «таямніцы пакалення» і, безумоўна, закранула тэму тэатра як пытанне суадноснасці жыцця і мастацкіх ілюзій.

У 1986 годзе сярод галоўных актуальных стужак часу, прадстаўленых як дакументальна-публіцыстычныя, былі заяўлены фільмы «Наказ» Юрыя Лысятава і «Час патрабуе». Яны належалі да так званых аглядальных фільмаў. Стужкі, якія ўзялі ў спадчыну стылістычны генатып прапагандыскага кінематографа, працягвалі здымаць да юбілейных дат і важных грамадскіх падзей. «Перад афіцыйным святам уся студыя «гула і звінела», бо ўсе сродкі перакідваліся на «змайстраванне» чарговай пампезнай «фільмы», — узгадвае рэжысёр Міхаіл Жданоўскі. Менавіта гэтыя работы найбольш ярка адлюстравалі падвоненасць часу — неабходнасць выканання ідэалагічнага афіцыйнага заказу і імкненне кінадакументалістаў адысці ад нарматыўнай стылістыкі.

«Час патрабуе» ствараўся аўтарскім калектывам студыі (рэжысёры У. Шаталаў, Ю. Лысятаў, В. Сукманаў, У. Цяслюк, Р. Ясіньскі). Афіцыйныя падзеі ў фільме асэнсоўваліся ў жанры публіцыстычнага кінарэпартажу. У анатацыі да карціны было заяўлена, што «героём стужкі стаў ЧАС, які патрабаваў ад кожнага дзеяння, учынкаў, асабістага ўдзелу ў перабудове». Нягледзячы на намеры кінадакументалістаў парушыць кананічную плакатную стылістыку, менавіта яна абумовіла драматургію і агульную інтанацыю фільма. Ён складаўся з кінанавел, якія суправаджаліся застаўкамі афіцыйнай хронікі з удзелам Генеральнага сакратара М. Гарбачова...

Адыход ад нарматыўнай стылістыкі выявіўся ў нязвыклым для гэтай жанравай мадэлі стаўленні да паказу чалавека. Нарматыўныя схемы парушыліся ў навеле фільма «Час патрабуе», прысвечанай старшыні калгаса «Прагрэс» А. Дубко, дзе за чалавекам назіраюць у розных жыццёвых абставінах: вольны — рухлівы гаспадар, а вольны — звычайны шчыры чалавек са шчырымі роздумамі над шэрагам вострых тэм сучаснага вясковага жыцця. Але непасрэднасць паводзінаў людзей у кадрах, шчырасць аўтарскай інтанацыі «забіралася» афіцыйным дыктарскім каментарыем і жорстка зададзенай нарматыўнай стылістыкай пэўнай жанравай мадэлі.

Тэндэнцыя новага падыходу да паказу чалавека стала адлюстраваннем не столькі новых павеваў у кінематографе, колькі адбіткам адной з традыцый беларускай дакументалістыкі, дзе герой — гэта не афіцыйная асоба, а звычайны чалавек, як кажуць, з народа, не ў мастацкім плане, а з пункту гледжання яго сацыяльнай пазнавальнасці. Рэжысёры заўсёды дазвалялі героям больш: распавесці не толькі пра сваю працу, але і прыватныя рэчы, асабістае жыццё. Таму асаблівае месца ў кінапрадукцыі васьмідзясятых займалі стужкі, прысвечаныя людзям з адценнямі нацыянальнага архетыпу і шчырымі паводзінамі.

Статус-кво ў «Новай філармоніі»

Класічная музыка таксама можа быць сучаснай! Гэта кожны раз канцэртамі даказвае «Nouvelle Philharmonie». Ужо некалькі гадоў удзельнікі калектыву скрыпач Арцём Шышкоў, віяланчэліст Дзмітрый Цыпкін і піяніст Сяргей Смірноў жывуць за мяжой, але вяртаюцца ў Беларусь, каб паразмаўляць з публікай на мове іншай класічнай музыкі: 8 снежня музыканты выступяць у Баранавічах, 9 снежня канцэрт трыя адбудзецца ў Бельдзяржфілармоніі, а 10 — у Гомелі.

— **3 французскай мовы «Nouvelle Philharmonie» перакладаецца як «Новая філармонія». Які сэнс укладаўся ў назву?**

Сяргей: «Мы з сябрам Дзімам Цыпкіным задумалі канцэртную серыю, якую самі і прадзюсіравалі: знаходзілі пляцоўкі, складалі праграмы. У нейкі момант усё гэта стала настолькі маштабным, што нам спатрэбілася юрыдычнае абзначэнне, і мы знайшлі яго, адказаўшы на пытанне: «Чым мы займаемся?» Зразумелі, што гэта нешта кшталту філарманічнай суполкі, толькі лепш, бо мы не абцяжараны бюракратыяй, догмамі ды традыцыямі. Наша філармонія мабільная і больш гнуткая, чым звычайная філарманічная структура. «Новая філармонія» як юрыдычная арганізацыя зарэгістравана ў Францыі, і з канцэрта ў Парыжы ўсё пачалося — адсюль французская назва».

— **Калектыву выконвае музыку ў стылі indie-classical...**

Сяргей: «Не ўпэўнены, што indie-classical — гэта стыль. Я б назваў гэта маркерам, які дазваляе аддзяліць ад традыцыйнага класічнага асяроддзя. Свет умоўнай класічнай акадэмічнай музыкі досыць архаічны і ў нейкі момант спыніўся ў развіцці. Магчыма, гэты вулкан проста затух, што не адмяняе экскурсій, якія будуць праводзіць тут доўга ды паказваць, што калісьці была

жывая энергія. Заклапочанасць у адносінах статус-кво, які склаўся ў сектары культуры, у якім мы выхоўваліся і з якога выйшлі, прывяла да стварэння «Nouvelle Philharmonie». Гэта быў, па сутнасці, адыход ад канвенцыяльнай рэпертуарнай палітыкі, ад традыцыйных спосабаў падачы музычнага матэрыялу. Пакуль што мы выконваем музыку іншых кампазітараў. Праўда, любім мяняцца інструментамі і імправізаваць падчас гастрояў. Я, як правіла, граю на скрыпцы, Арцём — на віяланчэлі, а Дзіма выступае ў ролі рэжысёра-дакументаліста. Потым публікуем гэтыя імправізацыі ў сацыяльных сетках».

— **Як лічыце, дзе гучанне класікі было б арганічным, калі не браць у разлік філарманічныя залы?**

Арцём: «Дзе заўгодна! Я ўвогуле лічу, што погляд, быццам класічную ці акустычную музыку можна слухаць толькі ў канцэртных залах, — гэта ўжо састарэлы штамп. Мы гралі ў лесе, на даху, у аэрапорце, нават на плячэ сярод возера! І на ўсіх гэтых «пляцоўках» музыка ніколі не была лішняй, а толькі дапаўняла і ўзбагачала наваколле».

— **Якія кампазітары, музычныя напямкі вам блізкія?**

Арцём: «Калі музыка напісаная таленавіта, яна ў любым выпадку захопіць увагу слухача і дазволіць адчуць розныя эмоцыі, а таксама задумацца над чымсьці і абудзіць фантазію. Аднак дакладна магу сказаць, што ў музыцы ды і ў мастацтве мне не блізкае: пасрэднасць, якая прэзэндуе на нешта выбітнае і якая, на жаль,

Трыя «Новая філармонія».

у наш час адкрытасці становіцца сродкам самавыяўлення ды запаўняе наваколле».

— **Гэта значыць, што публіка пачуе на вашых канцэртах у Беларусі менавіта таленавітую музыку?**

Сяргей: «Калі сказаць агулам, то наша праграма — гэта неверагодна прыгожая музыка, яна размаўляе з кожным чалавекам на адной мове, эмацыянальная і напоўненая любоўю. Гэта музыка, пасля якой хочацца жыць. У першым аддзяленні канцэрта выканаем творы аднаго з самых вядомых сучасных кампазітараў — Паўла Карманава, потым прагучыць Саната для скрыпкі і фартэпіяна Філіпа Гласа — сёлета ён адзначыў 80-годдзе і мы не маглі прамінуць гэтую

падзею. А ў фінале канцэрта выканаем некалькі твораў эстонскага кампазітара Арво Пярта, «жывога класіка», чыя творы выконваюць у свеце часцей за ўсё. Тэхнічна ўсе гэтыя кампазітары належаць да такой плыні, як мінімалізм, хоць цяпер стала модным ужываць тэрміны «неакласіка», «актуальная» ці «сучасная класіка» ў дачыненні да праграм з падобным плэйлістам».

— **Для музыкантаў, якія жывуць за мяжой, напэўна, заўважныя характэрныя рысы нашай публікі. Якія яны?**

Сяргей: «Так, Дзіма жыве ў Францыі, а я — у Нідэрландах. Арцём, напрыклад, пераехаў у Германію значна пазней за нас, і яго сувязь з радзімай яшчэ больш моцная. На наш погляд, за апошнія некалькі год у Беларусі ў культурным сектары шматгадовай аднастайнасці

намеціўся нейкі рух, і мы хочам быць яго часткай. Што тычыцца публікі, то няма нейкіх відавочных асаблівасцей: у нас добрая еўрапейская публіка, даволі збалансаваная ва ўзроставых адносінах. Напэўна, адзіная агульная рыса беларускай публікі — яе незаслужаная беднасць».

Арцём: «Я дадам, што ў Мінск стараюся прыезджаць часцей, бо вельмі люблю граць дома. Беларускаму публіку вельмі люблю за шчырасць, гасціннасць і ў добрым сэнсе слова за наіўнасць, за чысціню ўспрымання, калі казаць пра ўсю краіну наогул. Магчыма, гэта звязана з тым, што многія музыканты — рэдкія і доўгачаканыя госці ў правінцыі».

Юлія КАРДАШ

Інтэрмецца-85

Натуральна, што ў такой яскравай палітры ёсць і важкія фарбы Дзмітрыя Смольскага: падчас канцэрта выканаюць «Пяць лірычных інтэрмецца» на вершы Гейнэ, пра лірыку даведаемся і праз вакальны цыкл Андрэя Мдзівані «Песні любові» на вершы Апалінэра. Дзе ёсць месца лірыцы, там ёсць час і для разваг: пра хуткасць жыцця «распавядзе» музыка Анатоля Багатырова на вершы Петруся Броўкі, а новых адценняў беларускім цымбалам дададуць куранта, сарабанда і жыга Віктара Войціка.

Асаблівым гонарам Акадэміі музыкі застаюцца лаўрэаты міжнародных конкурсаў, таму канцэрт 5 снежня назвалі іх парадам. Бо, сапраўды, каб сабраць разам усіх таленавітых вучняў хоць бы з адной кафедры баяна і акардэона, патрэбен парад: вучні Сеўрукова, Шувалава, Чабана, Булы ды іншых майстроў выканаюць творы П'яцолы, Грыга, Гальяна, Паганіні, Губайдулінай, Залатарова, Ніжніка — і гэта далёка не поўны спіс. Дарэчы, калісьці менавіта на гэтай кафедры вучыўся Іосіф Жыновіч, які стаў лаўрэатам Усесаюзнага конкурсу выканаўцаў на народных інструментах, — гэта адбылося праз 2 гады пасля адкрыцця кафедры. Ці не доказ таму, што за хуткі час тут выхоўваюць віртуозаў?

Некалькі дзесяцігоддзяў таму вельмі папулярны быў фармат музычных гасцеўняў. Зараз ён вяртае папулярнасць: дзе яшчэ можна не толькі наблізіцца да якаснага мастацтва, але і атрымаць хоць кроплю музычнай адукацыі? Да таго ж у менш фармальнай атмасферы: у сяброўскай абстаноўцы ўсе веды засвойваюцца лепш, а музыка ўспрамаецца лягчэй. У такім фармаце пройдзе і канцэрт «Кантрабас — гэта класіка»: вучні прафесара Мікалая Крывашэва 8 снежня выканаюць лепшыя творы для кантрабаса Хачатурана, Батэзіні, Хофмайстэра, Менголі, Лаўбера ды іншых.

Месца на сцэне таленавіта моладзь ступіць і сваім выкладчыкам: 12 снежня ў Мінск завітае прафесар кафедры камернага ансамбля і квартэта Маскоўскай

кансерваторыі імя П. Чайкоўскага Аляксандр Бандуранскі (нязменны ўдзельнік легендарнага «Маскоўскага трыя» — калектыву, якому стварылі музычныя прысвечэнні вядомыя кампазітары), а таксама рэктар Казахскага ўніверсітэта мастацтваў Айман Мусахаджаева (мастацкі кіраўнік Прэзідэнцкага аркестра Казахстана), беларускі бок на канцэрте прадставіць прафесар Акадэміі музыкі, мастацкі кіраўнік Бельдзяржфілармоніі Юрый Гільдзюк. Прагучыць неверагодная музыка Шуберта (у транскрыпцыі Пракоф'ева і Ліста), інтрадукцыя Сен-Санса і «Разважанне» Маснэ.

Што аб'ядноўвае дырыжораў П. Вандзілоўскага, М. Анісімава, М. Казінца? Тое, што сімфанічным аркестрам Беларускай акадэміі музыкі ў розныя часы кіравалі гэтыя людзі. Студэнцкі калектыву ніколі не пазіцыянаваў сябе як аматарскі: музыканты заўсёды адказна ставяцца да творчасці і нават на акадэмічнай сцэне пачуваюцца як на сусветна вядомай пляцоўцы. Менавіта з-за гэтай адданасці справе са студэнцкага аркестра выйшла вялізная колькасць прафесійных музыкантаў.

Малы сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам Юрыя Караваева застаецца адданым гэтай традыцыі. Калі вам хочацца паслухаць пакуль маладых і невядомых, але ў хуткім часе выбітных музыкантаў, завітайце на канцэрт калектыву 15 снежня: салісты Іван Вільчык, Венямін Рыбакоў (труба) і дырыжоры Віталь Грышчанка, Вячаслаў Ларын і Арцём Паліцук выканаюць «Чэшскую сюіту» Дворжака, уверцюры Гумеля і Бетховена, канцэртны для трубы Дамарацкага і Тамазі, а таксама Сімфонію № 9 Шуберта.

85 гадоў сваёй гісторыі Акадэмія музыкі адзначыць калі не такой колькасцю канцэртаў, то дакладна большай лічбай выканаўцаў, бо знакаміта беларуская «кузня кадраў» выхавала не толькі таленавітых музыкантаў, але і пачуццё адданасці ў іх: артысты заўсёды гатовыя вярнуцца ў сваю альма-матар.

Маргарыта ДЗЯХЦЯР

Слова «гісторыя» знаходзіцца ў непарыўным тандэме з «сучаснасцю». Для музычнага свету гэтая аксіёма таксама працуе: Беларуска дзяржаўная акадэмія музыкі, створаная 85 гадоў таму, калісьці дапамагла развіць музычную культуру дзяржавы так, што да нас прыежджаюць вучыцца музыцы нават з замежных краін. Менавіта тут сфарміравалася і нацыянальная кампазітарская школа, якая працягвае ўмацоўвацца новымі таленавітымі музыкантамі. Таму можна казаць, што Акадэмія музыкі рыхтуецца адзначыць сёлета адразу некалькі падзей: уласны юбілей і свята беларускай музыкі, якая прагучыць у цыкле ўрачыстых канцэртаў.

Падчас першага з іх (ён адбудзецца 4 снежня) узгадаюць выбітных беларускіх кампазітараў, якія калісьці вучыліся ў Акадэміі музыкі, а зараз іх творы вывучаюць падчас заняткаў ужо іх вучні. Дарэчы, тэмы, на якія разважаюць кампазітары, розныя, як літары алфавіта: «Песня эльфаў» Льва Абеліловіча на вершы Уільяма Блэйка; кампазіцыя для цымбалаў і фартэпіяна «Гульня ўдваіх» Вячаслава Кузняцова; ронда «Барбаро» Дзмітрыя Еўтуховіча; вакальны цыкл «3 японскай народнай паэзіі» Галіны Гарэлавай.

ЛОГІКА СНОЎ

ад мастака-канструктара Міхаіла Баразны

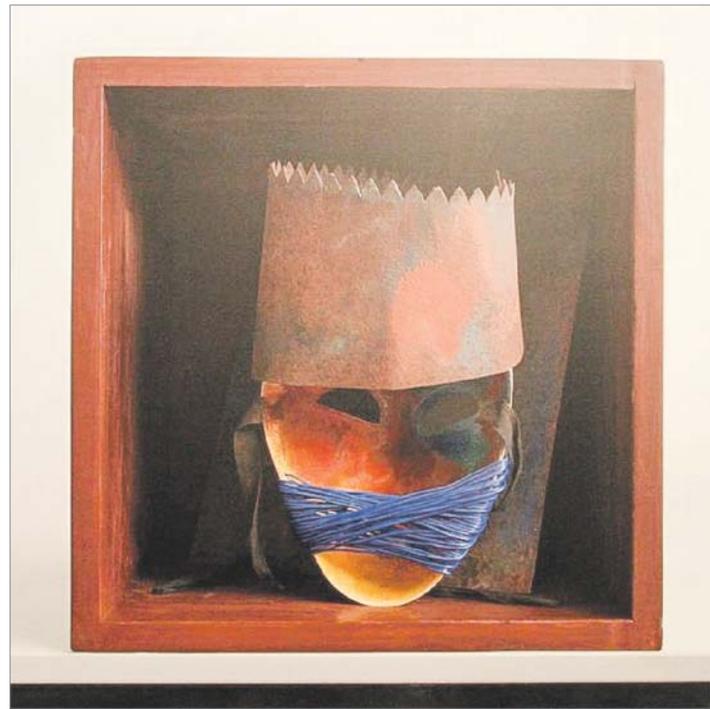
Ці можна знайсці геаметрыю сну? Такое пытанне ўзнікае, калі толькі бачыш назву выстаўкі мастака, прафесара, рэктара Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Міхаіла Баразны «Геаметрыя сну» (дарэчы, яе яшчэ можна паспець убачыць у выставачнай зале «Акадэмія»). Падчас сну наш мозг апрацоўвае ўсе атрыманыя за дзень звесткі, аналізуе жыццёвыя сітуацыі, шукае адказы на важныя пытанні. Нягледзячы на такую напружаную працу розуму, здаецца, што сон — гэта хаос, з якога амаль немагчыма вылучыць канкрэтныя вобразы ды ідэі. Тут вядзе рэй наша падсвядомае — улюбёная тэма даследаванняў псіхолагаў, знаўцаў чалавечай натуры. Над тым, каб знайсці ў снах логіку, біліся шматлікія даследчыкі і творцы, сярод якіх знакамітыя Зігмунд Фрэйд і Сальвадор Далі. Натуральна, тэма сну ў жывапісе традыцыйна асацыюецца з сюррэалізмам. Але рэальнасць, якую дэманструе нам выстаўка «Геаметрыя сну», адрозніваецца ад эстэтыкі сюррэалізму ў першую чаргу адсутнасцю парадаксальнасці: наадварот, на карцінах адчуваецца зварот да пэўнай заканамернасці.

Куратар выстаўкі Кацярына Кенігсберг у сваім звароце да наведнікаў сцвярджае, што ў дадзеным выпадку мастак стварае асабістую сістэму каардынат, сам з'яўляецца вынаходцам геаметрыі сну. Азначаная геаметрыя — яго суб'ектыўнае ўспрыманне рэальнасці. Але гэта не азначае замкнёнасці на сваім унутраным стане: наадварот, аўтар дае магчымасць паразважаць над яго работамі. Калі глядач падключыць уласную фантазію ды асабісты досвед, на сутыкненні дзвюх сьвядомасцей можа нарадзіцца новы, незвычайны аб'ект мастацтва.

На выстаўцы няма новай табліцы Мендзялеева: яе адкрыцці не такія рэвалюцыйныя, але напружанасць думкі не пакідае. Нават калі работы «гуляюць» з гледачом, адчуваюцца філасофскія развагі аўтара, які даследуе нашу рэальнасць праз призму сну. На работах — вуглы і сцены, прыступкі ды лесвіцы: здаецца, разам з мастаком мы блукаем па нерэальным лабірынце ў спробе адшукаць адказы на рэальныя пытанні. Сярод аб'ектаў выстаўкі вылучаецца фатаграфія з выявай асучасненай «Тайнай вярчэры», якая раней экспанавалася ў серыі работ «Вытокі». Міхаіл Баразна кажа, што ён не планаваў далучаць яе да «Геаметрыі сну»: гэтая работа з'явілася на выстаўцы па ініцыятыве куратара.

Выстаўка «Геаметрыя сну» — гэта яшчэ і нагода адзначыць юбілей мастака. Менавіта таму сустрэча з творцам, якая адбылася ў межах выстаўкі,

прайшла ў надзвычай шчырай ды святочнай атмасферы. У Міхаіла Баразны значныя дасягненні: кандыдат мастацтвазнаўства, прафесар, ганаровы член Расійскай акадэміі мастацтваў і рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, у 2011 годзе быў куратарам Павільёна Рэспублікі Беларусь на 54-й Венецыянскай біенале сучаснага мастацтва, яго работы захоўваюцца ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску, а такса-

ма ў галерэях і прыватных калекцыях Беларусі, Расіі, Літвы, Швейцарыі, Аўстрыі ды Германіі. За доўгі час працы Міхаіл Баразна стаў аўтарам шматлікіх навуковых і крытычных артыкулаў, кніг па мастацтве.

Падчас сустрэчы Міхаіл Баразна распавёў, што на карцінах серыі хацеў перадаць унутраны стан, свае адчуванні ў некаторыя моманты жыцця: за кожнай работай стаіць гісторыя, перажыванне.

— У кожнага чалавека ёсць адмысловы пасыл, свой шлях, дзе прасочваюцца пэўныя кропкі — карацей, уласная геаметрыя, — кажа мастак. — Без людзей геаметрыя будзе няправільная.

Згадаў ён і сваю спецыяльнасць у дыпламе — «Мастак-канструктар»: «Гэтыя два неспалучальныя на першы погляд паняцці — мастак і канструктар — ува мне спалучаюцца. Напэўна, менавіта таму некаторыя работы я прадумваю вельмі доўга. Штосьці з іх адразу не атрымліваецца, даводзіцца нешта перарабляць, дапрацоўваць, удакладняць».

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

Культурны ракурс

Калі будзеце ў горадзе Баранавічы, раю абавязкова зайсці ў Свята-Пакроўскі сабор — зусім нетыповы храм для Заходняй Беларусі 1930-х гадоў. Пабудаваны ён у стылі класіцызму і аздоблены ўнікальнымі мазаічнымі пано, створанымі ў майстэрнях Аляксандра Фралова ў Пецярбургу ў 1902 — 1911 гадах. Мазаікі знаходзіліся спачатку ў Варшаве, у саборы Святога Аляксандра Неўскага — адным з самых велічных храмаў XIX стагоддзя, які праіснаваў усяго 16 гадоў.

Пасля ўзнаўлення польскай дзяржавы ў 1918 годзе ў Варшаве пачалі закрываць праваслаўныя храмы. Частку мазаік і ікон з сабора Аляксандра Неўскага перадалі ў храмы Заходняй Беларусі, у тым ліку і ў Баранавічы. Пакуль ішло будаўніцтва сабора, якое пачалося ў 1924 годзе, у Баранавічы прывезлі прадметы царкоўнай аздобы. Захоўвалі іх побач з будоўляй на складзе. Аднак у верасні 1926 года ён згарэў. Ацалелі толькі мазаікі, якія знаходзіліся ў іншым месцы. У кастрычніку 1931-га храм быў асвечаны. З таго часу царкоўныя службы ў ім ніколі не перапыняліся.

Найбольшую мастацкую каштоўнасць маюць алтарныя мазаікі, выкананыя па эскізах Віктара Васняцова. На жаль, у Баранавічы трапіў толькі фрагмент мазаікі «Аб Табе радуецца» — пагрудная выява Багамаці

з дзіцем (на здымку), якую размясцілі ўверсе алтара. У аснову іканаграфічнага сюжэта была пакладзена песня Іаана Дамаскіна, якая ўзносіць славу Багамаці. Мастак наглядна перадаў думку пра тое, што хвалу Багамаці спяваюць і на небе, і на зямлі. Лікі Багародзіцы і дзіцяці напўняюць прастору храма высокім сэнсам. Боскае і чалавечае, узвышанае і змяное, шчасце і гора — усё аднотравалася ў гэтай выяве.

З левага боку ад алтара, над паўночным уваходам, размешчана мазаічная кампазіцыя «Дэісус», выкананая па эскізе Мікалая Кошалева. На ёй Ісус Хрыстос паказаны на воблаку ў акружэнні анёлаў. Над паўднёвым уваходам знаходзіцца мазаічная кампазіцыя Мікалая Бруні «Багамаці з анёламі». На апорных слупах храма размешчаны мазаічныя выявы мітрапаліта Алексія I і прападобнага Іосіфа Валоцкага, складзеныя па эскізах Віктара Думітрашкі. А на вуліцы, на паўднёвым і паўночным франтонах будынка адпаведна, размешчаны мазаікі «Хрыстос з данатарам» (малюнак Мікалая Кошалева) і «Сабор архістраціга Міхаіла» (аўтар — Мікалай Бруні).

У 1953 годзе дзякуючы гэтым унікальным мазаікам Свята-Пакроўскі Сабор быў аб'яўлены помнікам архітэктуры і ўзяты пад ахову дзяржавай.

Вольга ЖЫГАР

ЛіМ Выходзіць з 1932 года
16+
Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі»,
рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»
Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Ніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zvyazda.minsk.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага рэдактара — 292-43-03
адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
адзел «Кніжны свет» — 292-56-53
бухгалтэрыя — 287-18-14
Тэл./факс — 292-20-51

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ

Тэхнічны рэдактар,
камп'ютарная вёрстка:
А. В. Бізункова

Камп'ютарны набор:
А. І. Грамыка
Стыльрэдактар:
Н. А. Святлова
Нумар падпісаны ў друк
29.11.2017 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1488.

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэк 220013
Заказ — 4603
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛіМ». Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе, не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца. Аўтары паведамляюць прозвішча, імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі, месца працы, адрас з індэксам. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі.

© Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, 2017
© ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі», 2017
© Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"», 2017

